

Ambrušovce a Baranie

Zaniknuté horské osady v pohorí Čergov

Copyright © 2020 Martin Rožkanin

Texty neprešli jazykovou úpravou

Predná strana obálky: Usadlosť Juraja Blaščáka, Baranie. © Anton Leššo

Zadná strana obálky: Usadlosti Juraja a Štefana Blaščáka, Baranie. © Archív ŠOP SR — RCOP Prešov

Martin Rožkanin

Ambrušovce a Baranie

Zaniknuté horské osady v pohorí Čergov

Prešov 2020

Obsah

1 Úvod	7
2 Geografia obcí	9
3 Písomné zmienky	11
4 Vznik obcí	13
4.1 Vlastníci obcí a pozemkov	13
4.2 Vznik obcí na kopaničiarskom práve	14
4.3 Ďalšie možné osídlenia v lokalite obcí	18
5 Bývanie	21
5.1 Dom	21
5.2 Priklet	23
5.3 Obytná miestnosť	25
5.4 Maštal	26
5.5 Okolité stavby	27
6 Spôsob života	29
7 Obyvateľstvo	33
7.1 Sčítanie obyvateľstva z roku 1869	33
7.2 Štatistiky za 19. storočie	37
7.3 Obyvateľstvo v 20. storočí	40
8 Ambrušovské usadlosti	41
8.1 Usadlosti v 19. storočí	41
8.2 Rekonštrukcia usadlostí v 19. storočí	41

8.2.1	Dolné Ambrušovce	44
8.2.2	Stredná časť Ambrušoviec	48
8.2.3	Horné Ambrušovce	50
8.3	Usadlosti v 20. storočí	54
9	Usadlosti v Baraňom	69
9.1	Usadlosti v 19. storočí	69
9.2	Usadlosti v 20. storočí	76
9.2.1	Časť Baranie	77
9.2.2	Časť Predné Baranie	89
10	Škola a deti	93
11	Vierovyznanie	95
12	Cintoríny	99
12.1	Cintoríny v Ambrušovciach	100
12.1.1	Horný cintorín	100
12.1.2	Dolný cintorín	101
12.2	Cintoríny v Baraňom	101
12.2.1	Horný cintorín (Blaščákov)	101
12.2.2	Dolný cintorín	102
13	Okolie obcí	105
13.1	Chata v sedle Čergov	105
13.2	Kamenný múr	106
13.3	Oltárkameň	107
13.4	Pjatekov jaseň	109
14	Chotárne názvy	111
15	Výskum v obciach	113
16	Zánik obcí	115
17	Podakovanie	117

1 Úvod

Zaniknuté horské osady Ambrušovce a Baranie sú výnimočné v šarišskom regióne odlúčenosťou od susedných obcí, sťaženými priestorovými podmienkami horského terénu, ale aj svojim vznikom na tzv. kopaničiarskom práve. Výnimočná je aj nadmorská výška, v ktorej sa osady nachádzali a z toho vyplývajúce drsné prírodné podmienky. Všetky tieto okolnosti vplývali na to, že ľudia tam po dlhé roky žili rovnakým spôsobom života ako ich predkovia, v úzkom kontakte s prírodou, obklopení horskými lúkami a lesmi. Táto výnimočnosť osád pritiahla pozornosť viacerých profesionálnych i amatérskych etnografov, ktorí obce fotograficky zdokumenovali. V časopisoch bolo publikovaných niekoľko kratších etnografických článkov založených na rozhovoroch s obyvateľmi obce. Avšak obce neboli systematickejšie skúmané, chýbali informácie o ich histórii a detailnejší pohľad na život v nich. V súčasnosti sa v priestoroch zaniknutých obcí nachádzajú rekreačné chaty. Lúky a polia zarástli lesom a minulosť pripomínajú už len zlomky pôvodných stavieb či pozostatky cintorínov. Dnešná verejná predstava o minulosti obcí je vzhľadom na tieto skutočnosti obmedzená a do veľkej miery ponechaná na fantáziu návštevníkov.

Vzhľadom na odlúčenosť obcí a ich krátkodobú minulosť sa v priamych pramenných zdrojoch zachovalo len málo zmienok. Skúmané boli listiny z archívneho fondu rodu Péchy v Maďarskom krajiniskom archíve v Budapešti (fond P 536) a v Štátnom oblastnom archíve v Prešove — Nižnej Šebastovej. Listiny sú prevažne v maďarskom jazyku a nie všetky sa doposiaľ podarilo prebádať. Výskum profesionálnych historikov by určite mohol priniesť ďalšie nové poznatky. Získavanie informácií o histórii obcí sa však okrem štúdia listín vo veľkej miere opieralo aj o ďalšie zdroje ako napríklad pôvodné katastrálne mapy a ich príslušné parcelné protokoly. Veľmi prínosná bola katalogizácia a následná analýza matričných

záznamov zo spádových matrik (Hradisko, Drienica/Šoma, Terňa, Pečovská Nová Ves), ale aj matrik ďalších okolitých obcí. Boli vypracované rodokmene obyvateľov oboch obcí z 19. storočia.¹ Tieto umožnili vytvoriť rekonštrukciu jednotlivých usadlostí a priblížiť si tak život v obciach v období ich vzniku. Pre 20. storočie pomohli záznamy v kronike obce Olejníkov. No najprínosnejšie boli samozrejme výpovede pamätníkov. V ich výpovediach prežili ústnym podaním dokonca aj niektoré informácie z 19. storočia.

Táto práca začala vznikať v roku 2010 v podobe zatiaľ nepublikovaného článku pre stránku www.cergov.sk.² Zhromažďovaný materiál sa postupne rozrastal aj s veľkou pomocou ďalších nadšencov o túto problematiku. Napokon vznikla myšlienka získané informácie pripraviť aj v knižnej podobe. Budem rád, ak táto publikácia prispeje k poznaniu týchto výnimočných obcí.

Martin Roškanin, Prešov, 14. októbra 2018.

¹ Rodokmene obyvateľov obce Ambrušovce v 19. storočí nájdete na stránke <http://www.cergov.sk/article.php?id=113> a rodokmene obyvateľov obce Baranie na stránke <http://www.cergov.sk/article.php?id=112>.

² Na tejto stránke budú priebežne uvádzané aj prípadné erráta pre túto knihu: <http://www.cergov.sk/article.php?id=108>

2 Geografia obcí

Zaniknuté horské osady Ambrušovce a Baranie sa nachádzajú v pohorí Čergov v katastri obce Olejníkov. Ležia v úplnom závere doliny potoka Lutinka. Horská osada Ambrušovce sa nachádzala v doline jej prvého ľavostranného prítoku. Tento prítok síce nemá v základnej mape Slovenskej Republiky pomenovanie, ale určite by jeho najvýstižnejšie pomenovanie bolo Ambrušovský potok. Horská osada Baranie sa nachádzala v závere ľavostranného prítoku Lutinky, ktorý pramení severovýchodne od vrchola Lysej. Potok takisto nemá pomenovanie. Pre zjednodušenie pri písaní ďalšieho textu budú tieto potoky ďalej nazývané Ambrušovský potok a potok Baranie. Stred osady Baranie leží v nadmorskej výške zhruba 880 m a osady Ambrušovce v 830 m. V minulosti však posledné domčeky obce Baranie, ale hlavne obce Ambrušovce, siahali oveľa vyššie ako sú posledné obydlia, ktoré sa zachovali dodnes (resp. sú na ich miestach postavené novšie objekty). Najviac obývanú oblasť Baranieho z polovice 19. storočia obývali v polovici 20. storočia už len tri rodiny. Najvyššie položené drevenice Ambrušoviec, dnes už len ruiny kamenných základov, sa nachádzali vo výške takmer 1000 m n. m.

Od najbližších obcí podhoria boli obce izolované pár hodín chôdze horským terénom po nespevnených cestách. Cesta údolím Lutinky viedla miestami aj jej korytom, bola nespevnená a ešte aj v 20. storočí bola v dezolátnom stave. Cesta údolím Drienického potoka vtedy nebola používaná vôbec, využívali sa hrebeňové trasy. Bola to buď úvozová cesta cez sedlo Besná alebo hrebeňová trasa cez Boguš. Prehľad spojenia s okolitými obcami je v nasledujúcej tabuľke:

Obec (nadmorská výška)	Dolné Ambru- šovce (780)	Horné Ambru- šovce (950)	Baranie (880)	Poznámka
Hradisko (575)	8,5 km	10 km	12 km	Trasa bola využívaná hlavne obyvateľmi Ambrušoviec, ktorí do Hradiska chodievali do gréckokatolíckeho kostola.
Terňa (380)	12 km	13.5 km	15.5 km	V začiatkoch existencie obce Ambrušovce, chodievali niektoré rodiny do rímskokatolíckeho kostola v Terni.
Drienica (473)	9.5 km	8 km	7 km	Trasa bola využívaná hlavne obyvateľmi Baranieho, ktorí do Drienice (vtedy Šomy) chodievali do gréckokatolíckeho kostola.
Majdan (535)	7.5 km	9 km	7.5 km	
Olejníkov (490)	10 km	11.5 km	10 km	
Pečovská Nová Ves (345)	16.5 km	15 km	14 km	Od roku 1855 boli rímskokatolíci pričlenení do farnosti Pečovská Nová Ves. Chodievalo sa tam pravdepodobne cez Drienicu.

Tabuľka 2.1: Prehľad spojenia obcí Ambrušovce a Baranie s okolitými obcami.

Ráz vtedajšej krajiny bol mimoriadne malebný. Mozaikovitú úzku poľíčka terasovite oddelené kamennými múrikmi, vykosené a vypasené lúky, ktorých rozlohu si dnes už len veľmi ťažko dokážeme predstaviť. Oblasť medzi oboma obcami nebola zarastená lesom, nachádzali sa tam len ojedinelé malé skupinky stromov. Široké horské lúky siahali od oboch obcí až hore k hrebeňu Okružlej a Lysej a na druhej strane až do údolia Lutinky.

3 Písomné zmienky

Prvou písomnou zmienkou o obci Ambrušovce je údaj zo schematizmu Gréckokatolíckej prešovskej eparchie z roku 1833 (obr. 3.1a). Prvá matičná zmienka o Ambrušovciach je z Matriky rímskokatolíckej cirkvi obce Terňa (obr. 3.1b), kde prvou spomínanou narodenou v obci Ambrušovce bola Zuzana Kuseková rod. Kušnírová (*30.3.1836)¹

Prvou písomnou zmienkou o obci Baranie je metácia (obr. 3.1c), teda vymedzenie pozemkov medzi Bodovcami a Ambrušovcami, v listine datovanej ku dňu 21.8.1846.² Ďalšie zmienky sú záznam z knihy krstov a úmrtí gréckokatolíckej farnosti obce Drienica, kde zo dňa 25.5.1847 je zmienka o narodení dieťaťa Zuzany Paraščákovej z Baranieho³ (obr. 3.1d) a v rovnaký deň aj zmienka o zomrelom novorodencovi menom Repko.⁴

Názvy obcí v uhorských dokumentoch v maďarčine či latinčine boli Ambrusfalva (1841⁵), Ambrusfalu (1837, 1863, 1877, 1893) a Baranya/Baranye (1888, 1893), miestni ich však aj v tom čase nazývali v dodnes nezmenenom tvare Baranie a Ambrušovce (Ambrusovcze 1833⁶).

¹ Matrika Terňa, 1717–1919, Krsty 1827–1837

² MOL, fond P 536, box 13 ... possessionis Bodonlaka et Praedium Ambrusfalu... colliculo Bitna vocato...Hradiszkense ... versus Baranye...

³ Matrika Drienica, 1846–1887

⁴ Matrika Drienica, 1846–1887

⁵ Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus catholicorum Diocesis Eperiessiensis, 1833–1931, r. 1841, str. 35

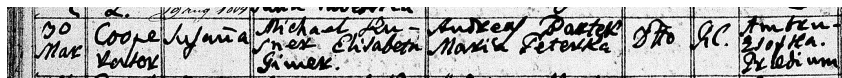
⁶ Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus catholicorum Diocesis Eperiessiensis, 1833–1931, r. 1833, str. 59

Ambrušovce: Ambrusovcze (1833)⁷, Ambrusfalu (1837)⁸, Ambrusfalva (1841)⁹, Ambrušovce (1865)¹⁰ Meno obec získala s najväčšou pravdepodobnosťou po jednom z jej troch vlastníkov — Ambrušovi Péchym.

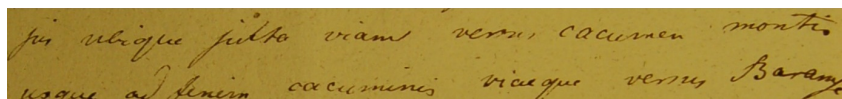
Baranie: Baranye (1846)¹¹, Baranye (1847)¹², Baranye (1857)¹³, Baranje (1865)¹⁴ Meno obce súvisí s vrchom Baran, ktorý sa nachádza nad obcou Baranie a bol zaznamenaný na mape z roku 1818 pod názvom Mons Barani.

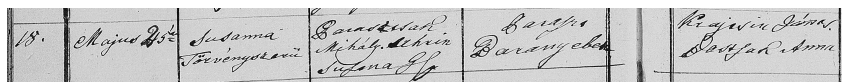
(a) Prvá písomná zmienka o obci Ambrušovce zo schematizmu Grécko-katolíckej prešovskej eparchie. (1833)

(b) Záznam o krste Zuzany Kusekovej rod. Kušnírovej (*30.3.1836). © familysearch.org

(c) Metácia pozemkov medzi Bodovcami a Ambrušovcami (21.8.1846). © Maďarský krajinský archív (MOL)

(d) Záznam o krste Zuzany Paraščákovej (*25.5.1847). © familysearch.org

Obr. 3.1: Prvé písomné zmienky obcí Ambrušovce a Baranie.

⁷ Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus catholicorum Diocesis Eperiensiensis, 1833–1931, r. 1833, str. 59

⁸ Gárdonyi, A., 1909, str. 266, listina 2506

⁹ Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus catholicorum Diocesis Eperiensiensis, 1833–1931, r. 1841, str. 35

¹⁰ Jelen a Péchy Család birtokához tartozó és a lefolyt tagosítási úgy következtében összesített Olejnoki és Majdani... (Názorná komasačná mapa lesov a lúčín Olejníkova a Majdanu, patriacich k majetku Péchyovskej rodiny), 1865

¹¹ MOL, fond P 536, box 13

¹² Matrika Drienica, 1846–1887, str. 8, záznam 18

¹³ Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus catholicorum Diocesis Eperiensiensis, 1833–1931, r. 1857, str. 36

¹⁴ Jelen a Péchy Család birtokához tartozó és a lefolyt tagosítási úgy következtében összesített Olejnoki és Majdani... (Názorná komasačná mapa lesov a lúčín Olejníkova a Majdanu, patriacich k majetku Péchyovskej rodiny), 1865

4 Vznik obcí

4.1 Vlastníci obcí a pozemkov

Skôr ako bude objasnený vznik obcí, je dôležité zorientovať sa vo vlastníkoch parciel a pozemkov. Obyvatelia oboch obcí boli v tom čase všetci želiari a nepatrila im ani zem a vo väčšine prípadov ani domy, v ktorých bývali. Všetko bolo vo vlastníctve pánov z rodu Péchy z Pečovskej Novej Vsi.

Ambrušovce

1837 *Benjamín Péchy* (*1781, †1858), syn *Antala* (*1730, †1795), syna *Šándora* (*1697, †1757); jeho brat **Štefan Péchy** (*1778, †1842), syn *Antala* (*1730, †1795); a ich synovec **Ambruš Péchy** (*1796, †1855), syn *Antala* (*1761, †1813), syna *Antala* (*1730, †1795).

Pri pohľade na mapu Ambrušoviec z roku 1837 (Obr. 4.1) je vidieť rozdelenie parciel osady medzi troch vlastníkov: Štefana (I), Benjamína (II) a Ambruša Péchyho (III). Parcely a obydlia v hornej časti Ambrušoviec po pravej strane Ambrušovského potoka patrili Štefanovi, ľavá strana hornej časti Ambrušoviec a polovica strednej časti Ambrušoviec patrila Benjamínovi a druhá polovica strednej časti Ambrušovi. Dolná časť Ambrušoviec bola rozdelená medzi všetkých troch. Je zaujímavé si všimnúť, že v tom čase sa intravilán (na mape označený ružovou farbou) v dolnej časti Ambrušoviec nenachádzal.

1846 *Koloman Péchy* (*1825, †1852), syn *Benjamína*; **Rudolf Péchy** (*1808, †1890), syn *Štefana*; **Konštantín Péchy** (*1804, †1888), syn *Štefana*;

4.2. Vznik obcí na kopaničiarskom práve

21. augusta 1846 sa v Ambrušovciach stretli zástupcovia rodiny Péchy na jednej strane — ako vlastníci obce Ambrušovce a Štefan Zombory na druhej — ako vlastníci obce Bodovce, aby vymedzili hranicu medzi chotármi týchto obcí. Tohto procesu sa za rodinu Péchy zúčastnili Koloman, syn Benjamína a synovia v tom čase už nebohého Štefana — Rudolf a Konštantín.¹

1869 Berta (Albertina) Pongrác (*1817, †1888), dcéra Benjamína Péchyho; **Rudolf Péchy** (*1808, †1890), syn Štefana; **Emil Péchy** (*1822, †1876), syn Ambruša.

Detailný prehľad o vlastníctve parciel a obydľí priniesla pôvodná katastrálna mapa z roku 1869 a k nej prínáležiaci parcelný protokol. V ňom bol pre každú parcelu zaznamenaný aj jej vlastník. Vlastníctvo jednotlivých parciel v intraviláne korešpondovalo s majetkovými pomermi z roku 1837. A tak dolná časť Ambrušoviec bola prevažne vo vlastníctve Rudolfa, ktorý zdedil majetok po svojom otcovi Štefanovi a Emila, syna Ambruša. Emil vlastnil aj prvú časť stredných Ambrušoviec. Majetky v hornej časti Ambrušoviec po pravej strane potoka vlastil Rudolf, syn Štefana. Majetky po ľavej strane a druhú časť stredných Ambrušoviec vlastnila Albertína, dcéra Benjamína, ktorej pripadlo dedičstvo po otcovi, keďže jej už spomínaný brat Koloman zomrel v roku 1852.

Baranie

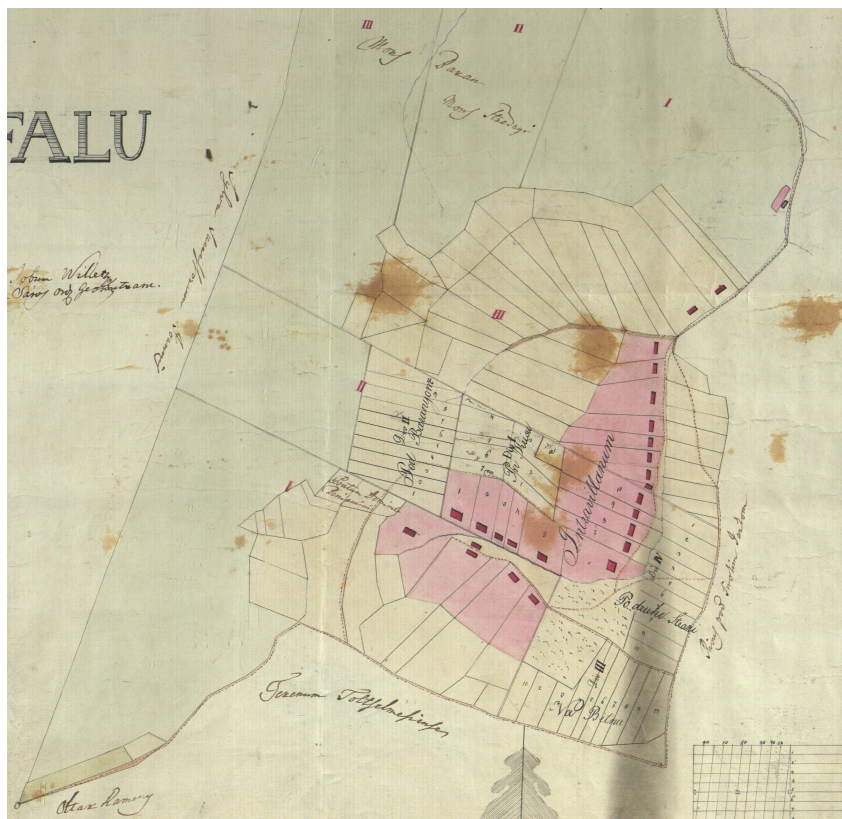
1869 Albín Péchy (*1824, †1898) a jeho brat **Gejza Péchy** (*1825, †1889), synovia Petra (*1786, †1867), syna Jozefa (*1752, †1802).

Z Baranieho sú informácie známe len z pôvodnej katastrálnej mapy a parcelného protokolu z roku 1869. Vlastníkmi Baranieho boli bratia Albín a Gejza Péchy.

4.2 Vznik obcí na kopaničiarskom práve

Najpravdepodobnejšou hypotézou vzniku oboch obcí je ich vznik na tzv. kopaničiarskom práve. Kopaničiarskou kolonizáciou, ktorá na Slovensku prebiehala od 16–19. storočia, boli doosídľované odľahlé podhorské a horské oblasti. Pri lokovaní kopaničiarskej osady bol jej vymedzený chotár

¹ MOL, fond P 536, box 13

Obr. 4.1: Mappa praedii Ambrusfalu (Mapa osady Ambrušovce z roku 1837). I - majetok Štefana, II - Benjamína a III - Ambruša Péchyho. Ružová - intravilán, žltá - polia a zelená - lúky. (1837) © Maďarský krajinský archív (MOL)

rozdelený na jednotlivé presné diely osadníkom. V tejto súvislosti je zaujímavé všimnúť si rozmiestnenie jednotlivých parciel, ako aj výstavbu domov na mape Ambrušoviec z roku 1837. Domčeky postavené na okraji parciel pri ceste a dlhý úzky pás pozemku za ním, vymedzený kolmo na tok Ambrušovského potoka, má črty zárubkového osídlenia, ktoré je typické pre osídlenie na kopaničiarskom práve. Výstavba domov bola zrejme realizovaná a financovaná rodinou Péchy, prípadne ich stavali osadníci, ktorí boli v prvých rokoch oslobodení od feudálnych dávok. Oblasť bola určite hospodársky využívaná aj pred samotnou výstavbou obce, či už ako

4.2. Vznik obcí na kopaničiarskom práve

pasienky, na ťažbu dreva, či výrobu drevného uhlia, takto však rodina Péchy sledovala účinnejšie využitie svojich voľných pozemkov s očakávaním väčšieho budúceho zisku.

V nasledujúcich riadkoch bude detailnejšie analyzované, v ktorom období boli obce založené. Na mape majetkov rodiny Péchy z roku 1818 obce ešte neboli zakreslené. Táto mapa podrobne zachytáva danú oblasť a je teda veľmi pravdepodobné, že ak by obce v tomto období už existovali, boli by na mape zachytené.

Obr. 4.2: Lokalita obcí Ambrušovce a Baranie ešte pred ich výstavbou. (1818) © arcanum.hu

Obce neboli zakreslené ani na mape prvého vojenského mapovania Uhorska (prebiehalo v rokoch 1763–1787), ani na mape druhého vojenského mapovania (1806–1869). Zakreslené boli až v treťom vojenskom mapovaní z rokov 1869–1887. Rovnako sa obce nenachádzajú ani na mape J. M. Korabinského z roku 1793. Na základe týchto informácií teda možno predpokladať, že osídlenie obcí prebehlo až po roku 1818.

Zároveň sú známe roky, kedy obce už určite existovali a sú to roky

zriadenia cirkevných filiálok obcí Ambrušovce v roku 1830² a Baranie v roku 1840.³ Z uvedených faktov teda možno urobiť záver, že obec Ambrušovce vznikla ako prvá niekedy v rozmedzí rokov 1818–1830. Vedľa nej bola o čosi neskôr osídľovaná obec Baranie, ktorá dokázateľne existovala od roku 1840.

Ďalšie informácie získané z hárkov sčítania obyvateľstva z roku 1869 len potvrdzujú túto hypotézu. Na základe údajov roku a miesta narodenia osôb vyplýva, že starší ľudia sa nenarodili v Ambrušovciach ani v Baraňom, ale narodili sa v iných obciach v okolí pohoria Čergov. Starší ľudia, žijúci v obci Baranie, pochádzali z obce Livov (rok narodenia 1820), GERALTOV (1819), STARINA (1824, 1829, 1820, 1832, 1830), HRADISKO (1832), TERŇA (1820). V Ambrušovciach to boli obce Livov (1821, 1822, 1810), KRÍŽE (1830), DUBOVICA (1810, 1820), BOGLIARKA (1810), STARINA (1814, 1829), SNAKOV (1826), LUKOV (1810, 1820), GERALTOV (1820, 1830), LENARTOV (1820). Potvrdzujú to aj konkrétne záznamy z matrik daných obcí, napr. narodenie Vasiľa Hodobu (*7.2.1826) v Bogliarke, Mateja Vargu (*16.12.1829) v Starine, Eliáša Soroku Fendu (*22.7.1828) v Starine či Michala Hojsaka (*8.9.1811) v Lukove — Venécii. Najstarší človek v obci Ambrušovce, ktorému sa udáva miesto narodenia Ambrušovce sa narodil v roku 1829 (Jozef Jasenský⁴) a v Baraňom v roku 1840 (Anna Timurová rod. Nováková Osifová).

V tejto súvislosti je zaujímavé spomenúť aj príbeh o osídlení obce, ktorý informátor Vincent Šveda počul od svojej starej mamy: *„Kedysi celú oblasť vlastnil zemepán. Keďže bola bieda a nebolo práce, tak ľudia išli za prácou do lesa, rúbať drevo. V lese si partia chlapov postavila zemlanky a tam počas prác prebývali. Pán im platil za narúbané drevo a raz prišiel s nápadom... rozparceloval svoje pozemky, každému robotníkovi dal jeho diel a stiahol mu z platu čiastku za pozemok. Ľudia si tam potom na poskytnutých pozemkoch postavili domčeky, ktoré sa nenazývali chyže, ale chyščarky. Bol to malý jednoduchý domček s prikletom a vpredu s obytnou izbou. V priklete bola pahrutka s drajfusom.“*

Zaujímavá zmienka (legenda) o prvom osídlení obcí sa zachovala z roku 1935 aj v kronike obce Olejníkov. Tá rovnako potvrdzuje osídľovanie

² Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus catholicorum Diocesis Eperiessiensis, 1833–1931, r. 1837, str. 34: Ambrusfalva (Ambrusovce) — Locus iste Anno 1830 impopulari coepit.

³ Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus catholicorum Diocesis Eperiessiensis, 1833–1931, r. 1857, str. 36: Baranye — Locus iste ab anno 1840 impopulari coepit.

⁴ Údaj je zo sčítania obyvateľstva v roku 1869, a preto rok 1829 nie je možné brať ako smerodajný pri určení roku vzniku obce. V sčítacích zoznamoch boli viaceré nepresnosti, hlavne čo sa týka roku narodenia.

4.3. Ďalšie možné osídlenia v lokalite obcí

oboch osád osadníkmi z okolitých obcí: „Z dejín osídlenia týchto obcí je známe, že prvým obyvateľom tamojším bol jeden človek zo Stariny — odtiaľ Starinsky. Druhý bol Blaščak vraj zo Snakova pochádzajúci. Títo zaoberali sa rúbaním dreva, ktoré na chrbte nosili do Sabinova a Prešova.“⁵

Uvedenú hypotézu by mohli potvrdiť a upresniť zatiaľ ešte nepreskúmané listiny z archívu rodiny Péchy.

4.3 Ďalšie možné osídlenia v lokalite obcí

Z predchádzajúcej kapitoly je zrejmé, že obce boli osídľované v prvej polovici 19. storočia. Existujú však aj predpoklady, že oblasť už mohla byť osídlená aj skôr a v prvej polovici 19. storočia prebiehalo osídľovanie na zvyškoch zaniknutého, kedysi obývaného priestoru. Do úvahy pripadajú tieto ďalšie hypotézy možných predchádzajúcich osídlení obcí, usporiadané chronologicky:

Prvé stopy osídlenia tejto oblasti by mohli siahať do 10. storočia. Toto tvrdenie vychádza z nálezov dvoch žarnovov, ktoré boli objavené neďaleko oboch obcí. Žarnovy boli archeologicky skúmané v roku 1980 a neboli zatiaľ bližšie datované, typologicky však spadajú do obdobia 9–10. storočia. Na základe týchto výskumov vyslovil prof. Budinský-Krička predpoklad, že v oblasti Lysej mohla existovať zatiaľ neznáma výšinná stredoveká usadlosť.⁶

Ďalšia hypotéza predpokladá, že osídlenie mohlo v tomto priestore vzniknúť pri horskej ceste, ktorá v stredoveku viedla bočným hrebeňom Čergova z Lutiny cez Príslop, Lysú a sedlo Čergov až do Bardejova. Táto cesta sa uvádza v listine datovanej do roku 1296.⁷ Listina je odpisom

⁵ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 5–6

⁶ Budinský-Krička, V., 1981, str. 36

⁷ Gárdonyi, A., 1909, str. 2–3. Preklad z maďarského originálu: Listina 9 z 15. júna 1296. Je to listina jágerskej kapituly, popisujúca dohodu, ktorú uzavreli Demeter Ujvári (z Ujváru) a jeho synovia Peter a Ondrej, ďalej Dethbor, Simon, Herborth a Langeus, týkajúcu sa hradov šarišskej župy Gradis z a Ujvár, ako aj hraníc k nim patriacich majetkov Jakova, Ceben, Schom, Kapla, Thoth-Schelmes, Ratvaj, Osiko, Hertnecht, Litinye, Olajnik a Bekler. Hranica začína tam, kde sa potok, ktorý vyviera pri obci Jakova, vlieva do potoka Ratvaj, postupuje po severnej časti vrchu Olajnik až po prameň Slatina, odtiaľ sa smerom na východ dostáva k úpätiu vrchu Olajnik, ďalej pokračuje pozdĺž bardejovskej cesty k Malému Príslopu (Kis-Prislop), po vrchol Veľkého Príslopu (Nagy Prislop), prechádza cez vrch Lysá (Copas alebo Kopasz znamená lysý) až po vrchol vrchu Čergov, odkiaľ zostúpi na cestu prichádzajúcu od hradu Gradis (Hradek v Hradisku), odtiaľ postupuje cez lúku Čergov smerom na sever, pri

z roku 1808 a určite ide o falzum, pretože rok listiny 1296 určite nie je možné pokladať za pravdivý.⁸ Aj toto falzum však môže v sebe niesť pravdivé terénne informácie. Z obdobia odpisu listiny existuje aj informácia z mapy majetkov rodu Péchy de Ujfalú z roku 1818 (obr. 4.3), kde je zachytený priebeh tejto stredovekej cesty „*Semita antiqua ... per ... Montia(u)s ... Barthpham versus*“ (v preklade — stredoveká cesta horami smerom na Bardejov). Je dosť možné, že autor mapy vychádzal z informácií v listine, ale zároveň je možné, že v tomto období sa ešte o tejto ceste vedelo, či už priamo, ešte zachovanými stopami v teréne, alebo ústnym podaním medzi obyvateľmi. V okolí tejto cesty tak mohlo vzniknúť

Obr. 4.3: Horská cesta do Bardejova bočným hrebeňom Čergova. (1818) © arcanum.hu

osídlenie, ktoré mohlo byť dokonca aj staršie ako obec Majdan či obec Olejníkov. Túto hypotézu možno rozvinúť ďalej, že na tejto ceste, zhruba v oblasti Lysej a obce Baranie, bola postavená brána. V oblasti Kočí zámek, kde sú ešte aj dnes viditeľné stopy atypického kamenného návršia, mohlo stáť obranné opevnenie. V tejto oblasti mohli byť usídľovaní strážcovia tejto brány, podobne ako tomu bolo v prípade obce (Veľký) Slivník, pri ktorej je písomne doložené, že ju držali kráľovské pohraničné strážne (speculatores, örök), ktoré strážili Bardejovskú bránu ležiacu medzi Tulčíkom a Vyšnými Raslavicami.⁹ Potvrďovať by to mohli aj chotárne názvy v blízkom okolí. Samotný názov vrchu *Baran* nad obcou Baranie môže

Osikove a Hertníku odbočí z bardejovskej cesty doprava a popri Hertníku (Hertnecht) pokračuje na sever až po Begler, kde sa končí pri potoku Begler. Jednoduchý odpis z roku 1808.

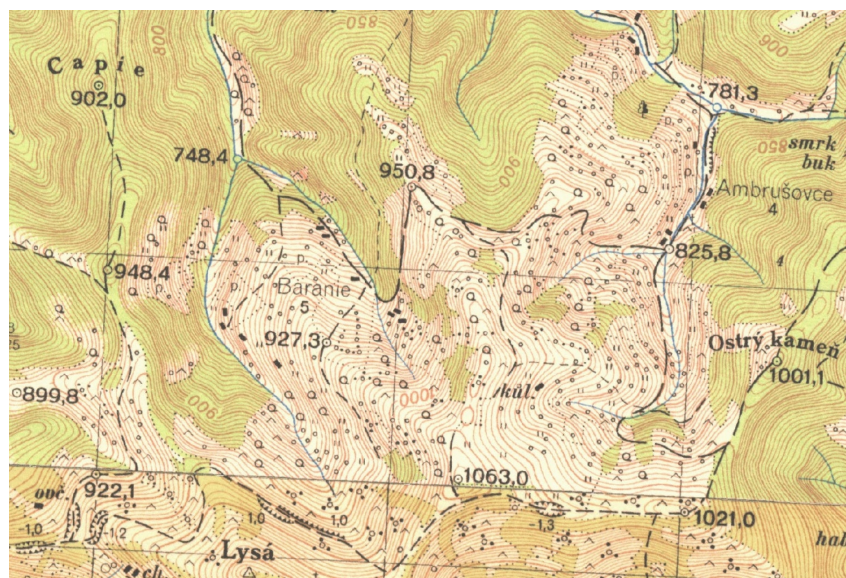
⁸ Prvá písomná zmienka o obci Drienica je z roku 1326 a o obci Bogliarka až z roku 1454.

⁹ Varsík, B., 1964, str. 99

4.3. Ďalšie možné osídlenia v lokalite obcí

byť maďarizovaný tvar slovanského slova brána. Aj ďalší vrch nad obcou Baranie nesie zaujímavý názov *Capie*, ktorého význam môže pochádzať z maďarského slova Kapu — brána. Rovnako aj z druhej strany hrebeňa v blízkosti Lysej, v chotári obce Drienica, sa nachádzajú chotárne názvy *Zabraňská* a *Za Branisko*.

K ďalšiemu osídleniu mohlo dochádzať aj počas roľnícko-pastierskej kolonizácie v okolí Sabinova, o ktorej sú doklady už zo začiatku 15. storočia. V tomto období vznikajú malé osady (drobné kúsky oráčiny, nazývané aj lazy alebo polianky) ukryté v lesoch, ktoré vytvárali zbehnutí poddaní, ktorí sa chceli vyhnúť zvýšenému feudálnemu vykorisťovaniu.¹⁰

Obr. 4.4: Oblasť Ambrušovce a Baranieho na mape z rokov 1952–1957. © geoportal.gov.sk

¹⁰ Halaga, O., 1962, str. 47

5 Bývanie

5.1 Dom

Prvé obydlia postavené v 19. storočí boli jednoduché. Obyvatelia ich nazývali „chyščarky“.¹ Ľudia na stavbu obydľí využívali dostupné materiály a tak neprekvapuje, že obyvatelia Baranieho a Ambrušoviec bývali až do zániku obcí v dreveniciach. Boli to drevenice buď so slamenou strechou ako napr. drevenica Juraja Blaščáka alebo drevenice s dreveno-slamenou strechou, ako to dokumentujú fotografie dreveníc Štefana Timuru (horného) či Andreja Blaščáka z Baranieho. Výnimočne boli domy postavené aj z kameňa, v takomto býval napríklad Michal Starinský v hornej časti Ambrušoviec.

(a) Drevenica Juraja Blaščáka v osade Baranie. (60-te roky) © Anton Leššo

(b) Pôvodná drevenica Štefana Timuru v osade Baranie. (60-te roky) © Anton Leššo

Obr. 5.1: Drevenice so slamenou strechou

Časté boli aj drevenice so šindľovou strechou, takú mal napr. Štefan Blaščák z Baranieho alebo Ján Starinský z Ambrušoviec či drevenica

¹ Vincent Šveda, osobný rozhovor 13.3.2018

Andreja Timuru z Baranieho, dielo šindliarov z Nižného Slavkova.²

(a) Drevenica Štefana Blaščáka, osada Baranie. (b) Drevenica Andreja Timuru v osade Baranie. (70-te roky) © Publikácia: Sopoliga, M.: Na-rodna architektura ukrajinciv Slovaččyny (60-te roky) © Ján Lazorík

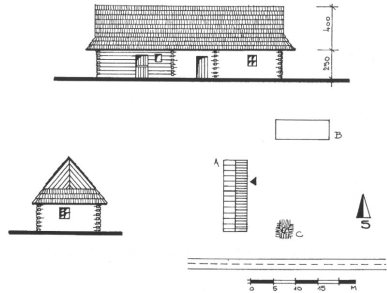
Obr. 5.2: Drevenice so šindľovou strechou

Až neskôršie prestavby dreveníc priniesli aj iné materiály a na drevenicu Andreja Burika či Andreja Švedu z Ambrušovciach bola použitá eternitová strecha.

Pôvodná drevená architektúra, ktorá sa z okolitých podhorských obcí Čergova začala vytrácať od roku 1955, pretrvala v Ambrušovciach a Baraňom až do zániku obcí. Obytné a hospodárske priestory boli spravidla pod jednou strechou. V pôdorysnom členení bol dom väčšinou tvorený izbou („chižou“), predsieňou („prikletom“), maštálou a niekedy aj stodolou. Hlavný vchod do domu bol smerom z dvora cez priklet. Z prikletu sa vchádzalo z jednej strany do izby a z druhej do maštale. V okolitých obciach južnej časti podhoria Čergova zvykla byť medzi maštálou a prikletom umiestená ešte komora.³ V domoch v Ambrušovciach a Baraňom sa táto miestnosť nevyskytovala. Z maštale bol rovnako východ do dvora, niekedy bol vytvorený aj prechod až do stodoly. Stodola však zvykla stávať aj samostatne, podobne ako sypance, pivnice a dolky. Ako materiál na výrobu dreveníc bolo používané jedľové drevo. Steny domu boli vymazané hlinou a vybielené, prípadne ich farbili na modro pridaním modrého farbiva („belavky, belavyny“) do omietky.

² Lazorík, J., 2002, str. 93

³ Krafčíková, T., 1978, str. 402

Obr. 5.3: Juraj Blaščák na priedomí svojho domu — osada Baranie. (60-te roky) © Anton Leššo. Drevenica Štefana Blaščáka, osada Baranie. (70-te roky) © Publikácia: Sopoliga, M.: Narodna architektura ukrajinciv Slovaččyny

5.2 Priklet

Obr. 5.4: Otvorené ohnisko (tzv. prípecok, pahrutka) v priklete domu Juraja Blaščáka, Baranie. (Zač. 70-tych rokov) © Publikácia: Sopoliga, M.: Ludová architektúra Ukrajincov Východného Slovenska

Vstup do domu bol tvorený miestnosťou, kde sa varilo, a ktorá zároveň chránila hlavnú obytnú izbu pred zlými poveternostnými podmienkami. Staré slovanské názvy pre tento priestor boli sieň alebo pitvor, no v niektorých južnejších obciach (Hanigovce, Baranie, Ambrušovce, Drienica) sa používal starý slovanský názov priklet.⁴ V starších domoch, ktoré ešte nemali komín, sa varilo na otvorenom ohni na tzv. „pahrutke“, na kamenom podstavci alebo na trojnožke („drajfuše“). Pahrutka bol rozložitý múrik s pekárňou pecou v múriku. Pahrutkový oheň sa nazýval „vatra“. Vatra musela rýchlo vzplanúť, aby došlo k čo najmenšiemu zadymovaniu priestorov, preto sa nad ohniskom stále sušili štiepky dreva na dvoch horizontálnych žrdkách („polinkach“). Dym z ohňa voľne stúpал k povale, kde sa cez otvor v strope dostal na povalu, kde bolo uskladnené seno. Prípadné iskry alebo dym sa k senu dostali už dostatočne vychladené a nikdy sa vraj nestalo, aby sa seno chytilo a drevenica vyhorela. Dym potom voľne unikal cez výzorníky zo štítu, tzv. „loch“, ako to na dome Štefana Blaščáka fotograficky zdokumentoval aj etnograf Ján Lazorík.⁵ Dym unikal aj priamo z prikletu cez priezorník pri dverách. Pri varení bol priklet plný dymu, ktorý sa väčšinou držal pri povale, ale aj tak bolo všetko začmudené, ženy mali od dymu oči začervenané a zasľzené. Strop prikletu bol neustálym zadymovaním pokrytý čiernym lesklým dechtom a z neho sa časom vytvárali čierne kvaple. Zaužívané názvy pre túto miestnosť boli aj „čarnyj preklet, čornj šini“.

Pod pahrutkou bol otvor, kde sa prikladalo do pece, ktorá bola postavená z kameňa a hliny a nachádzala sa v obytnej časti. Dym potom stúpал do pece a vychádzal naspäť tým istým otvorom do prikletu. Po dostatočnom nahriatí pece sa uhlíky vyhrabali tzv. potiskom a pri sálaní teple sa potom v peci piekol chlieb (niekoľko kusov naraz, aby bolo napečené na celý týždeň), pagáče s tvarohom, jablkami, koláče.

⁴ Sopoliga, M., 2002, str. 90

⁵ Lazorík, J., 2002, str. 149, fotografia č. 31

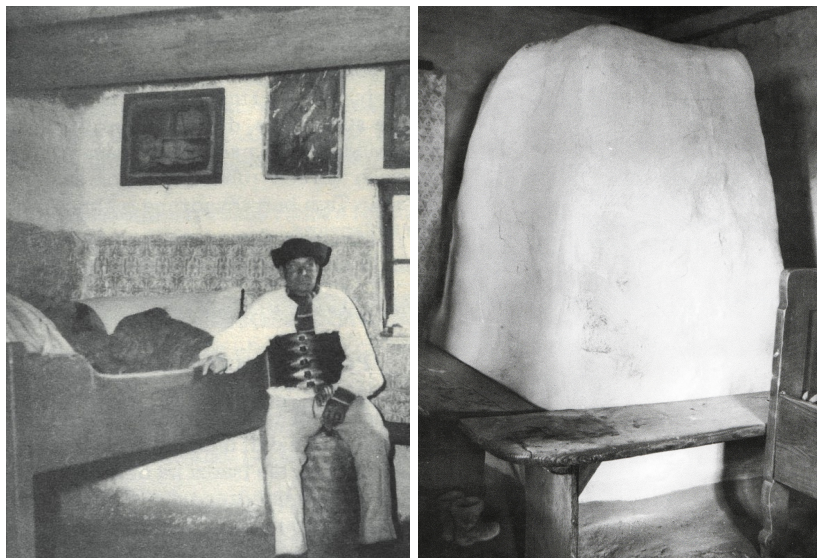
Obr. 5.5: Interiér prikletu v dome Štefana Blaščáka, osada Baranie. (1966) © Publikácia: Lazorík, J.: Jedzeňa na starej hornotoriskej doľiňe

5.3 Obytná miestnosť

Z prikletu sa vchádzalo do obytnej miestnosti, kde sa spalo. Bola to miestnosť zhruba 5x5 metrov, v ktorej žila celá rodina, niekedy aj viac než 10 ľudí. Obytná miestnosť bola vykurovaná pecou menom „pecisko, šlepi pec“. Bola to kupolovitá pec, ktorá sa zvykla v ukrajinských obciach stavať len v niektorých južnejšie položených oblastiach (inde prevažovali

5.4. Maštaľ

pece s hranolovitým tvarom).⁶ Okolo pece boli drevené lavičky a okolo stien postele. V lete chlapci, paholci či slobodní mládenci spávali v stodole, maštali alebo aj vonku. V týchto izbách sa ľudia zvykli stretávať pri návštevách, ženy pri spoločných sezónnych prácach (priadky, páračky). V domoch, kde bola obytná miestnosť väčšia, napr. u Jána Blaščáka z Baranieho, sa robili zábavy pri živej hudbe.

Obr. 5.6: Interiér drevenice v osade Baranie. (60-te roky) © Publikácia: Lazorík, J.: Humorno-pravdivé obrázky... Kupolovitá pec v obytnej miestnosti, čelustami otočená do pitvora. V dome Juraja Blaščáka, Baranie. (Zač. 70-tych rokov) © Publikácia: Sopoliga, M.: Poklady ľudovej kultúry

5.4 Maštaľ

Vedľa prikletu z druhej strany bola maštaľ, v ktorej boli ustajňované kravy a ovce. Táto časť domu už nezvykla mať vonkajšiu omietku, aj strecha mohla byť v tejto časti jednoduchšia. Toto si môžeme všimnúť napríklad aj na dome Štefana Blaščáka, kde obytná časť domu bola prikrytá šindľami a maštaľ bola pod slamou. Maštaľ mala samostatný vonkajší vchod, ale vchádzalo sa do nej aj priamo z prikletu. Takto ľudia

⁶ Sopoliga, M., 2002, str. 103

v symbióze nažívali so svojimi domácimi zvieratami. V zime narodené mláďatá brávali k sebe do teplej obytnej izby.

Obr. 5.7: Dom Juraja Blaščáka v osade Baranie. Vchod do prikletu, vzadu maštaľ. (1973)
 © Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku. Vchod do maštale v drevenici Štefana Blaščáka
 v osade Baranie. (1973) © Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku

5.5 Okolité stavby

Pre ošípané sa staval chlievik už mimo domu. Nad chlievom bol spravidla aj kurín. V usadlosti sa nachádzala aj stodola, sypanec. Pri dome sa zvykol robiť dolok na zemiaky, bola to malá pivnička vyhlbená do zeme, v zime prikrývaná. Vo väčšine usadlostí mali prístup k vode priamo z prírodného prameňa.

Pri svojich obydliach, a to hlavne obyvatelia Ambrušoviec, vysádzali jasene alebo smrekovce. Sadili sa jednak kvôli hodnotnému drevu, ale išlo aj o starý zvyk, kde sa verilo, že do jaseňov neudierajú blesky a takto mali ich obydlia ochrániť od boha hromu a blesku — Perúna. Prastaré jasene a smrekovce, dnes už naozaj mimoriadnych rozmerov, ešte stále stoja pri ruinách dávno spadnutých domov.

5.5. Okolité stavby

(a) Stodola v usadlosti Juraja Blaščáka, Baranie. (1973) © Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku
(b) Pôvodný sypanec Štefana Timuru v osade Baranie. (1993) © Walter Frohmann

(a) Prameň pri usadlosti Juraja Blaščáka, Baranie. (2009) © Martin Roškanin
(b) Prameň pri usadlosti Michala Starinského, Ambrušovce. (2018) © M. Roškanin

(a) Dolok na zemiaky. Usadlosť Štefana Blaščáka, Baranie. (1973) © MUK, Svidník
(b) Senník pri usadlosti Andreja Blaščáka. (70-te roky) © Walter Frohmann

6 Spôsob života

Neúrodná pôda a nepriaznivé prírodné podmienky umožňovali len skromné prežitie.¹ Hlavnými potravinami boli zemiaky, obilniny (ovos, jačmeň) a kapusta. Plodiny sa sadili do úzkych políčok oddelených medzami z naukladaných kameňov. Kameňov sa pri obrábaní polí našlo vždy neúrekom, a tak postupne počas desaťročí niektoré medze vyrástli do vysokých múrikov, dlhých aj niekoľko sto metrov. Políčka sú dnes už zarastené lesom, ale na starších fotografiách sa ich ešte podarilo zachytiť. Oralo sa s pomocou volov a kosilo sa ručne.

Mlátilo sa ručne, až v roku 1969 bola prvýkrát v osade Ambrušovce u roľníka Jozefa Lazorčáka použitá z Olejníkova privezená obecná mláťačka. Bol to prvý technický zásah v osade.² Na mlátenie sa používal „gampel“, buď poháňaný zapriahnutými volami alebo ručne kľukou. Zrno sa chodilo mlieť do Osikova, v neskorších rokoch sa už nemlelo a múka sa zvykla kupovať. Na nákupy sa chodievalo do Olejníkova a do Drienice, pešo cez hrebeň okolo vrchu Lysá. Veľké nákupy sa robievali hlavne pred zimou, aby sa urobili zásoby na zimu. V zime sa chodievalo na nákupy už len v prípade potreby, pre hlboký sneh väčšinou na lyžiach.

Privyrobiť sa dalo pálením drevného uhlia. V posledný rokoch existencie osád sa však tomuto remeslu venovalo už len pár uhliarov. Zdroj obživy prinášal aj chov dobytky. V 19. storočí mali (podľa informácií zo sčítania obyvateľstva z roku 1869) v každej domácnosti minimálne jednu kravu, maximálne však 4 kusy hovädzieho dobytky (údaj je z novembra–decembra 1869). Chovali sa aj voly. Len v troch domácnostiach chovali ovce, maximálne však len 3 kusy. Chov ošípaných nebol uvedený ani

¹ Čermák, F., 1.4.1938, str. 7. Obidve osady sú v zime často úplne zapadnuté snehom a od sveta celkom odlúčené. Žijú z práce v lesoch, pálenia uhlia v milieroch a z chovu dobytky. Na úzkych, na príkrych svahoch ležiacich políčkach dozrie len trochu ovos a zemiakov, keď divé svine alebo voda úrodu nezničia.

² Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 196

Obr. 6.1: Ručná žatva obilia pri osade Baranie. Bratia Juraj a Jozef Blaščákovci. (60-te roky) © Archív Jozefa Blaščáka

v jednej domácnosti, v chudobných podmienkach ich nebolo čím užiť. Nespomínali sa ani kone. V 20. storočí boli už majetkové pomery obyvateľstva na vyššej úrovni, v usadlostiach chovali aj viac než 10 kusov hovädzieho dobytká. V rodine Juraja Blaščáka chovali okolo 12 kusov hovädzieho dobytká a niekoľko oviec. Ján Pjatak z Ambrušoviec mal aj viac než 15 kusov hovädzieho dobytká. Chovali sa aj osípané a kone. Dobytko sa chodil nakupovať do Jakovian. Väčšina z chovu však išla na kontingenty a keďže mlieko kvôli odlúčenosti obce odovzdávať nemuseli, o to viac potom museli odovzdať mäsa. Chov hospodárskych zvierat v tejto oblasti však nebol ani v 20. storočí jednoduchý. V 50-tych rokoch sa v chotári osád vyskytli vlci, ktorí roztrhali dobytko.³ V roku 1962 prišlo koncom mája silné ochladenie, pre silnú vrstvu snehu a nízke teploty musel bača zahnať ovce, ktoré pásol v Ambrušovciach až dole do Lutiny.⁴ Ovce sa v lete pásli na okolitých lúkach a na noc ich zaháňali do košiara pri usadlosti Andreja Jasenského. Do oboch osád bol v roku

³ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 122

⁴ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 153

1966 dovážaný mladý dobytok na pastvu z JRD Uzovce a ŠM Sabinov.⁵ Zdroj obživy samozrejme ponúkali aj okolité lesy či potoky. Lutinka, bola na jeseň plná pstruhov, ktoré sa tam chodili vytierať. Pstruhy tiahli potokom až hore k usadlosti Jasenských. Niektorí obyvatelia sa venovali včelárstvu, v minulosti zrejme aj brtníctvu (v 19. storočí ako milodary dávali aj med). Drevo na zimu sa pripravovalo skoro na jar, keď stromy ešte nepustili listy. Drevo sa hneď na mieste zotatia naštiepalo a nechalo sa celé leto schnúť. Na jeseň sa potom vysušené a ľahké pozvážalo k obydliam. Konáre a raždie sa spotrebúvávalo počas leta a takto bol celý strom zužitkovaný bezo zvyšku. Na poliach sa pestoval aj ľan, z ktorého ženy tkali plátno a šili odevy na bežné nosenie. Každá rodina si ľan dopestovala sama a mala vyhradené miesta, kde boli močidlá. Pralo sa ručne na „rajbačkách“ vo vaničke s vodou pri dome. Obce neboli (a doteraz nie sú) elektrifikované, svietilo sa petrolejkami.

V prípade choroby im zvykol pomáhať doktor zo Sabinova, MUDr. Andrej Herbst, ktorý si v 50-tych rokoch postavil chatku „Pustovňu“ (ako ju sám nazval) na Boldovskej lúke, a ktorý veľmi rád obce navštevoval. Obyvateľom v 30-tych rokoch rovnako nezištne pomáhal aj MUDr. Ladislav Rosenthal (prezývaný aj Laci Báci, alebo pustovník Lysej hory), ktorý vtedy roky prebýval na Chmelárovej chate v sedle pod Lysou a rovnako aj on veľmi rád zavítal do oboch obcí. Informátor Vincent Šveda, si ešte pamätá, ako za ním v detstve chodievali. K pôrodu sa volali „babice“, ktoré určite bývali aj priamo v osadách, v posledných rokoch existencie obcí sa však volala babica z Drienice.

Krstiť a sobášiť sa chodievalo buď do Hradiska alebo Drienice (podľa príslušnosti k danej filiálke). Svadobná hostina sa potom konala už v osadách, o muzikantov v oboch obciach nebola núdza. V Ambrušovciach a Baraňom sa zvykli schádzať pri hudbe aj počas nedeľ, a to i obyvatelia z okolitých dedín.

V prípade úmrtia telo nebožtíka ležalo na vyvýšených doskách (provizórny stôl) v izbe. Majstri z obce zatiaľ vyrobili drevenú truhlu. Dva dni takto telo nebohého ležalo v dome, ľudia sa k nemu chodili modliť a oplakávať. Na tretí deň sa pochovávalo. K pohrebu bol privolaný farár z príslušnej filiálky. Počas zimy bolo navyše ešte potrebné odhrnúť cestu od domu až k cintorínu.

Kruté horské podmienky si vyžiadali v zime viaceré obete na životoch. Správy o ženách, ktoré cestou umrzli v lese sú nielen z 20. storočia, ale aj

⁵ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 178

z matriky z roku 1854, kedy bola v lese nájdená zmrznutá 37 ročná žena⁶ či 33 ročný muž, ktorý 9.12.1887 zamrzol pri vrchu Besná. Mimoradne tragická udalosť sa odohrala v sobotu 6.2.1875, kedy v lese v okolí Ambrušoviec umrzlo šesť ľudí — Ján Čundra (*30.1.1860), Mária Drobnáková (*1846), Mária Starinská (*1835), Zuzana Maďarová (*1830), Katarína Maďarová (*1840) a Matej Varga (*16.12.1829). Telá štyroch z nich sa podarilo nájsť, boli pochovaní 9. februára. Telo nebohej Márie Starinskej sa našlo až o pár dní, pohreb mala 19. februára a telo nebohého Mateja Vargu sa našlo v potoku až 12. marca. O tejto udalosti rozprávala informátorovi Vincentovi Švedovi aj jeho babka. Títo ľudia sa vracali zo Sabinova cez Drienicu a hore cez hrebeň Lysej, kde náhle prišlo k zhoršeniu počasia, viditeľnosti a následne aj k strate orientácie.

Vojna neobišla ani horské osady. Obyvatelia z Drienice si ešte pamätajú ako chlapi z Baranieho kráčali dole obcou narukovať do Sabinova. Boje sa odohrávali aj priamo v osadách. Po odchode hlavných partizánskych síl prečesávala nemecká hliadka okolité lesy. V osade Baranie po informáciách od gardistov narazila 19. októbra 1944 na troch partizánov, ktorí sa zdržiavali v dome Jána Blaščáka. Tí sa tam skoro ráno ukryli a sušili si veci. Nemci prišli v hojnom počte a obklúčili dom. Dvomi partizánom sa podarilo utiecť cez chlievik, ktorý stál tesne pred domom. Tretí sa na pôjde ukryl do sena. Nemci však hodili cez okno do domu granát. Najťažšie zranenia utrpela 23-ročná Helena Blaščáková, rod. Starinská,⁷ manželka syna Andreja Blaščáka, ktorá sa ukryla s dcérkou pod posteľ. V boji padol aj jeden z Nemcov, ktorého náhodou zasiahla nemecká guľka. Obidvoch naložili do voza a prevážali ich do Drienice. Žena na následky zranení neskôr zomrela. Celú rodinu potom zavreli v Sabinove do väznice a mali byť odsúdení za pomoc partizánom na trest smrti. Oslobodil ich slovenský zástupca, ktorý pricestoval z Bratislavy.

Prvá asfaltová cesta, ktorá spojila obce so svetom sa začala budovať až v roku 1960 v úseku z Majdanu pod Baranie (4 km)⁸ a v roku 1964 začal premávať autobus až na Podbaranie, kde bola zriadená plechová zastávka,⁹ ktorá tam stojí ešte aj dnes. (V rokoch 2017–2018 bola zrenovovaná skupinou nadšencov.) Zvyšný úsek asfaltovej cesty z Podbaranieho do Ambrušoviec bol dokončený až v roku 1973.¹⁰

⁶ Matrika Drienica, 1846–1887, str. 34, záznam 1

⁷ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 102

⁸ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 141

⁹ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 165

¹⁰ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 247–248

7 Obyvateľstvo

Obe obce boli osídlené ľuďmi z okolitých dedín pohoria Čergov. Išlo hlavne o severné obce Starina (okres Stará Ľubovňa), Lenartov, Lukov, Snakov, Livov, Kríže, Bogliarka a východné obce Terňa, GERALTOV a Hradisko. Vznikla tak zaujímavá komunita, kde každý prispel zvykmi, obyčajmi, znalosťami a kultúrou svojich domovských obcí. V prvých rokoch sa ľudia navzájom spoznávali a takto vznikali dokonca aj nové priezviská. Rodina Starinských prišla k svojmu priezvisku tým, že do Ambrušoviec prišli zo Stariny. V sobášnom liste Márie Novákovej rod. Polačkovej je uvedené, že si berie Jána Križanského, čo bola prezývka Jána Nováka narodeného v obci Kríže. Aj rodné meno Márie — Polačková, len odzrkadľovalo skutočnosť, že jej otec Jozef Pjatek Polaček bol poľskej národnosti, síce narodený v Livove, kde jeho predkovia niesli ešte priezvisko Pjontek. V 20. storočí už rodina používala priezvisko Pjatak. Timotej Uhlar alias Tomko dostal svoje meno podľa svojho povolania uhliara. Remeslo si doniesol zo svojej rodnej spišskej obce Javorina, ktorá mala bohatú tradíciu s pálením dreveného uhlia.

7.1 Sčítanie obyvateľstva z roku 1869

Dôležitým zdrojom informácií bolo sčítanie obyvateľstva v roku 1869. V oboch obciach sčítanie prebiehalo koncom roku 1869.

Ambrušovce

V obci bolo 19 obývaných domov a žilo v nich 110 ľudí. Sčítanie určite prebehlo až po 10. novembri, kedy sa narodil Peter Andrej Burik, ktorý figuruje v sčítacom zozname. Pomocou údajov z pôvodnej katastrálnej mapy z roku 1869 spomínanou ďalej v texte, môžeme určiť aj

priebeh sčítavania. Sčítací komisári postupne navštívili jednotlivé usadlosti v tomto poradí: Začalo sa zospodu Jozef Jasenský (parceta 812), Jozef Bors (835), 825, 822, Michal Starinský ml. (821). Ďalej urobili zahádzku k trom usadlostiam 848, 849, 850 a ďalej opäť pokračovali údolím Ambrušovského potoka Ján Šveda (856), 870, 869, 867, 921, dom Michala Soroku na parcele 930 z nejakého dôvodu preskočili, pokračovali k domu Michala Hojsaka (929), 914, 915, 916, 917 a cestou späť sa ešte zastavili v dome Michala Soroku — parcela 930.

- 1 (číslo domu 18) Jozef Jasenský** 1821 Livov, rímskokatolík (Rk);
Mária 1830 Kríže, gréckokatolíčka (Gk)
Deti: Anna 1852 Ambrušovce, Ján 1855 Ambrušovce, Andrej 1857 Ambrušovce, Jozef 1862 Ambrušovce, Juraj 1863 Ambrušovce, Katarína 1865 Ambrušovce
Hospodárske zvieratá: Krava: 2, Telo: 1, Ovca: 2
- 2 (1) Jozef Bors** 1829 Ambrušovce Rk; **Zuzana** 1840 Starina Gk
Deti: Mária 1854 Ambrušovce, Juraj 1856 Ambrušovce, Štefan 1860 Ambrušovce, Katarína 1863 Ambrušovce, Zuzana 1865 Ambrušovce, Alžbeta 1869 Ambrušovce
Hospodárske zvieratá: Krava: 1
- 3 (2) Tomko Uhlar** 1807 Javorina (Spiš) Rk; **Anna** 1810 Bogliarka Gk
Deti: Mária 1858
Hospodárske zvieratá: Krava: 2, Vól: 2, Ovca: 3
- 4 (15) Michal Starinský** 1814 Starina Gk; **Anna** 1822 Livov Rk
Deti: Zuzana 1852 Ambrušovce, Ján 1855 Ambrušovce, Andrej 1857 Ambrušovce, Štefan 1866 Ambrušovce, Katarína 1869 Ambrušovce
Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Telo: 2
- 5 (15) Michal Starinský** 1840 Gk; **Mária** 1842 Gk
Deti: Ján 1865, Mária 1867, Štefan 1869
Hospodárske zvieratá: Krava: 1
- 6 (16) Matej Varga** 1830 Gk; **Anna** 1838 Gk
Deti: Mária 1865, Anna 1868
Hospodárske zvieratá: Krava: 2
- 7 (17) Ján Starinský** 1837 Starina Gk; **Júlia** 1842 Hradisko Gk
Deti:
Ďalší obyvatelia: Anna Krupová 1825 Geraltov (vdova), Ján Krupa

1846 Ambrušovce (bol synom Anny Krupovej, vojak, slobodný),
 Ján Drobnák 1855 Ambrušovce (sluha)
 Hospodárske zvieratá: Krava: 2

8 (17) Andrej Starinský 1829 Starina Gk; **Mária** 1826 Snakov Gk
 Deti: Gmitro 1855 Ambrušovce, Mária 1857 Ambrušovce, Ján 1860
 Ambrušovce, Andrej 1861 Ambrušovce, Katarína 1864 Ambrušovce,
 Anna 1866 Ambrušovce, Alžbeta 1869 Ambrušovce
 Hospodárske zvieratá: Krava: 3

9 (3) Ján Šveda 1839 Gk; **Anna** 1845 Gk
 Deti: Mária 1866, Juraj 1869
 Ďalší obyvatelia: Mária 1785 (Vdova, pravdepodobne Jánova babka),
 Štefan Šveda 1856, Adam Šveda 1861, Eva 1861 (Štefan, Adam
 a Eva boli deti Jánovho brata Teodora.)
 Hospodárske zvieratá: Krava: 2, Teľa: 1

10 (4) Michal Čundra 1825 Gk; **Mária** 1826 Gk
 Deti: Michal 1863, Ján 1865, Anna 1867
 Hospodárske zvieratá: Krava: 2

11 (5) Michal Drobnák 1810 Dubovica Gk; **Eva** 1822 Gk
 Deti: Michal 1857, Mária 1858, Andrej 1861, Jozef 1865, Alžbeta
 1867
 Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Teľa: 1

12 (6) Ján Michalik 1835 Ambrušovce Gk; **Mária** 1842 Ambrušovce
 Gk
 Deti: Mária 1865, Ján 1868
 Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Teľa: 1

13 (8) Jozef Pjatek 1810 Livov Rk; **Mária** 1820 Dubovica Gk
 Deti: Jozef 1853, Anna 1855, Juraj 1858, Mária 1861
 Hospodárske zvieratá: Krava: 2, Vôl: 2

14 (13) Michal Hojsa 1810 Lukov Gk; **Anna** 1820 Geraľtov Gk
 Deti: Júlia 1852, Andrej 1855, Michal 1860
 Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Teľa: 2, Ovca: 2

15 (12) Ján Maďar 1835 Gk; **Katarína** 1840 Gk
 Deti: Mária 1862, Juraj 1865, Štefan 1869
 Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Teľa: 2

- 16 (11) Andrej Maďar** 1826 Gk; **Zuzana** 1830 Geraľtov Gk
Deti: Ján 1857, Andrej 1858, Mária 1861, Juraj 1863, Anna 1865,
Michal 1869
Hospodárske zvieratá: Krava: 2
- 17 (10) Peter Burik** 1812 Lukov Gk; **Zuzana** 1838 Kríže Gk
Deti: Michal 1865, Anna 1866, Andrej 1869
Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Telo: 1
- 18 (9) Vasko Hodoba** 1825 Bogliarka Gk; **Mária** 1840 Gk
Deti: Anna 1858
Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Vól: 2
- 19 (14) Michal Soroka** 1820 Lenartov Gk; **Zuzana** 1821 Gk
Deti: Alžbeta 1857, Alžbeta 1860, Katarína 1865
Hospodárske zvieratá: Krava: 2

Baranie

V obci sa nachádzalo 10 obývaných domov a žilo v nich 42 ľudí. Sčítanie určite prebehlo až po 17. novembri kedy sa narodila Mária Maďarová rod. Orlovská, ktorá figuruje v sčítacom zozname.

- 1 Ján Bors** 1820 Livov Rk; **Mária** 1819 Geraľtov Rk
Deti: Ján 1850 Baranie
Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Telo: 2
- 2 Jozef Kušnir** 1834 Ambrušovce Rk; **Anna** 1843 Ambrušovce Rk
Deti: Ján 1869 Ambrušovce
Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Telo: 1
- 2 Ján Kusek** 1836 ? Gk; **Zuzana** 1842 Ambrušovce Rk
Deti: Ján 1865 Ambrušovce
Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Telo: 1
- 3 Nufrius Lazorčák** 1824 Starina Gk; **Alžbeta** 1835 Ambrušovce Rk
Deti: Mária 1858 Ambrušovce, Anna 1861 Ambrušovce, Ján 1865
Ambrušovce
Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Telo: 1
- 4 Ján Gerbery** 1832 Hradisko Gk; **Barbora** 1840 Ambrušovce Rk
Deti:
Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Telo: 2

- 5 **Michal Timura** 1829 Starina Gk; **Anna** 1840 Baranie Gk
 Deti: Mária 1858 Baranie, Alžbeta 1862 Baranie, Ján 1865 Baranie
 Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Teľa: 2
- 6 **Štefan Gecik** 1820 Terňa Gk; **Anna** 1835 Lenartov Gk
 Deti: Mária 1864 Baranie
 Hospodárske zvieratá: Krava: 2, Teľa: 1
- 7 **Andrej Orlovský** 1820 Starina Gk; **Zuzana** 1834 Ambrušovce Gk
 Deti: Juraj 1863 Ambrušovce, Mária 1869 Ambrušovce
 Hospodárske zvieratá: Krava: 2, Teľa: 1
- 8 **Ján Blaščák** 1830 Ambrušovce Gk; **Zuzana** 1840 Majdan Gk
 Deti: Anna 1862 Baranie, Mária 1864 Baranie, Štefan 1866 Baranie
 Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Vôl: 1, Teľa: 1
- 9 **Ján Novak** 1835 Kríže Gk; **Mária** 1842 Gk
 Deti: Mária 1867 Baranie
 Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Teľa: 2
- 10 **Eliáš Fenda** 1832 Starina Gk; **Katarína** 1830 Starina Gk
 Deti: Mária 1858 Baranie, Michal 1862 Baranie
 Hospodárske zvieratá: Krava: 1, Vôl: 1, Teľa: 1

Zoznam obyvateľov obcí v 19. storočí a ich rodokmene nájdete v samostatných článkoch na stránke [cergov.sk](http://www.cergov.sk): *Obyvatelia obce Ambrušovce v 19. storočí*¹ a *Obyvatelia obce Baranie v 19. storočí*²

7.2 Štatistiky za 19. storočie

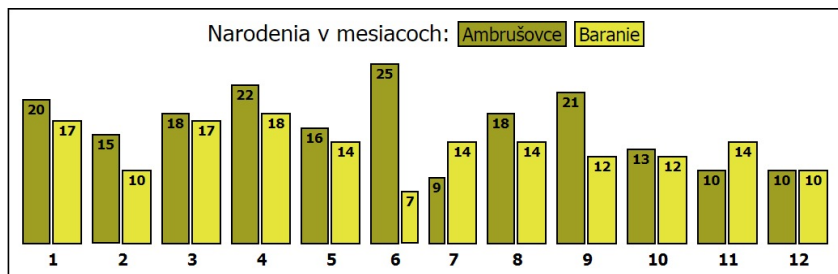
Z matričných záznamov 19. storočia z rokov od 1830 do 1895 bolo možné spracovať vybrané štatistické prehľady.

Sobáše

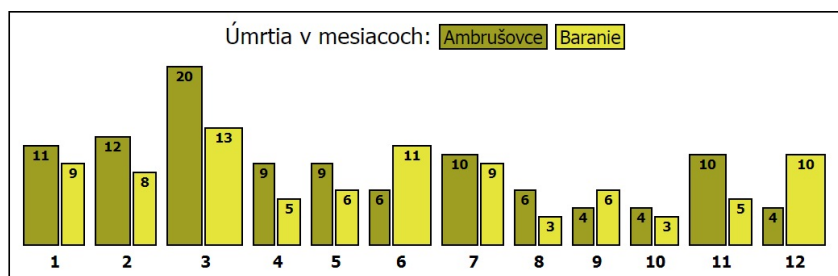
Manželstvá sa uzatvárali väčšinou medzi pármami, kde obaja partneri pochádzali z Ambrušoviec alebo Baranieho. Takto sa uzatvorilo 71% (54) manželstiev. 29% (22) tvorili manželstvá, kde jeden partner pochádzal zo susednej obce. Boli to väčšinou obce Drienica (Šoma), Hradisko, Lutina,

¹ <http://www.cergov.sk/article.php?id=113>

² <http://www.cergov.sk/article.php?id=112>

Obr. 7.1: Počet narodených detí v jednotlivých mesiacoch roka.

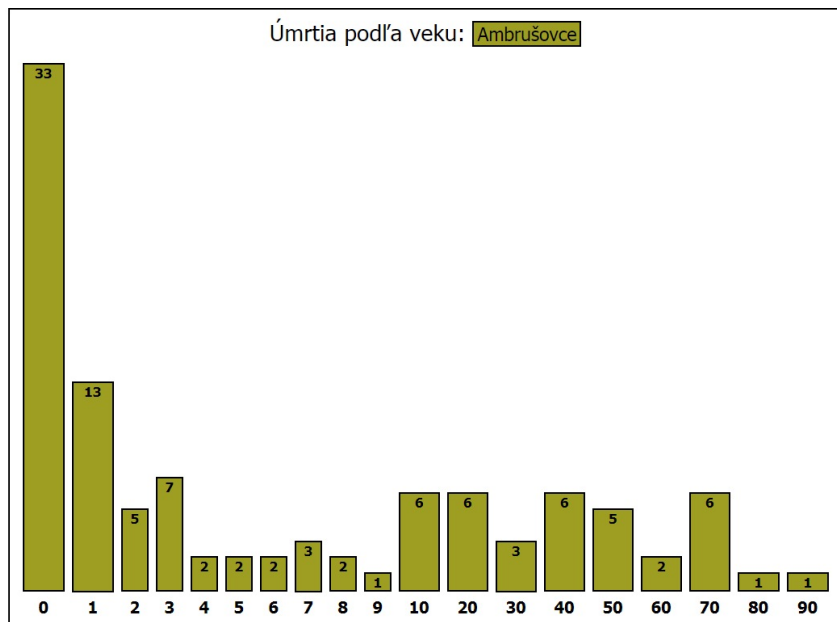
Obr. 7.2: Počet úmrtí v jednotlivých mesiacoch roka.

Olejníkov, ale výnimočne aj vzdialenejšie obce ako Livovská Huta, Starina, ba dokonca aj Richnava (Spiš). Pri úmrtí partnera sa vdovec alebo vdova väčšinou do pár mesiacov opäť sobášili. Mohli za to samozrejme hlavne ťažké životné podmienky, kde v každej rodine bola potrebná aj mužská aj ženská ruka. Vzhľadom na zvýšenú úmrtnosť sa niektorí takto za život sobášili aj trikrát.

Migrácia

Z historického schematizmu prešovskej diecézy³ (obr. 11.1) bolo možné získať počet veriacich v obciach za príslušné roky. Zohľadnením narodení a úmrtí za jednotlivé roky, je možné odhadnúť priebeh prisťahovania alebo vysťahovania z obce. V prvých rokoch existencie obcí badať prírastok obyvateľstva. Žiaľ, vzhľadom na neúplné informácie z tejto periódy (chýbajú údaje z matrik) môžeme len predpokladať, že išlo hlavne o zvýšenú natalitu s prihliadnutím na fakt, že sa tam usídľovali hlavne

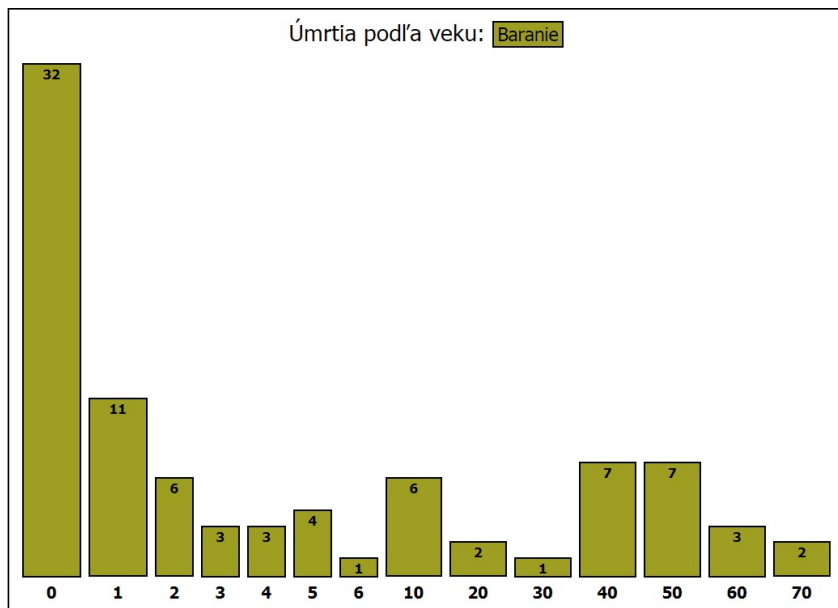
³ Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus catholicorum Diocesis Eperiessensis, 1833–1931

Obr. 7.3: Počet úmrtí podľa veku v Ambrušovciach. Úmrtia do dvoch rokov: 43%.

mladé rodiny a podľa mapy obce Ambrušovce, bolo v roku 1837 v Ambrušovciach 26 domov, čiže žilo tam zhruba 26 rodín. V ďalších rokoch počet obyvateľov mierne narastal, ale počas neúrody v šarišskom regióne v rokoch 1850–1855 bolo viacero rodín prinútených vystahovať sa — „*Obyvatelia Ambrušoviec, ktorým ľadovec zničil celú úrodu, museli popre- dať všetok svoj dobytok, ak sa chceli udržať pri živote. Pôžičku obilia na siatie sa ani neodvážia pýtať, pretože pôda, ktorú obrábajú, je celkom ne- úrodná. Mnohí sa rozhodli vystahovať z dediny a hľadať si živobytie inde*“.⁴ Po tomto vyludňovaní sa počet obyvateľov znížil zo 144 v roku 1851 na 96 v roku 1857 a v Baraňom žilo v tomto roku len 21 ľudí. V 60-tych a 70-tych rokoch opäť obyvateľov pribúdalo a tento nárast bol potom prerušený až začiatkom 80-tych rokov, keď sa z Ambrušoviec vystahovalo viac než 50 ľudí. Toto vystahovalectvo možno pripísať už aj emigráciám do Ameriky, ktoré začali v tomto období a pretrvávali aj v začiatkoch 20. storočia.

⁴ Lukáč, A., 1971, str. 110

Obr. 7.4: Počet úmrtí podľa veku v Baraňom. Úmrtia do dvoch rokov: 49%.

7.3 Obyvateľstvo v 20. storočí

V rokoch 1898–1901 sa len do Ameriky z Ambrušoviec odťahovalo minimálne 9 ľudí.⁵ Masívne vysťahovanie nastalo po druhej svetovej vojne. Mnoho rodín prevažne z Ambrušoviec sa sťahovalo (optovalo) na Ukrajinu, ďalšie rodiny sa sťahovali do Čiech, prevažne na Sudety. Po vojne v roku 1947 bolo v obci Baranie evidovaných 42 obyvateľov.⁶ V roku 1958 v oboch obciach žilo 8 rodín s počtom 56 ľudí.⁷ Podrobnejšie informácie o obyvateľstve obcí v 20. storočí sú uvedené ďalej v texte pri konkrétnych usadlostiach.

⁵ Podľa servera ellisland.org: Katarína Madarová, Halyka Madarová, Michalik Štefan, Cojzák Istvan, Štefan Pjatak, Ján Šveda, András Mihalik, Andras Timura, Ján Starinský

⁶ Ernst, A., 2002, str. 31

⁷ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 122

8 Ambrušovské usadlosti

8.1 Usadlosti v 19. storočí

Osada Ambrušovce ležala v 19. storočí v úplnom závere Ambrušovského potoka vysoko v horách. Pri pohľade na mapu Ambrušoviec z roku 1837 je možné predpokladať, že domy boli postavené v krátkom časovom období hneď pri zakladaní dediny. Boli vystavané v jednej línii pri ceste hlavne po ľavej strane Ambrušovského potoka. Pri porovnaní zakreslených obydľí na mapách z rokov 1837, 1865 a 1869 je vidieť, že niektoré z týchto domov boli neskôr opustené, väčšinou zrejme počas neúrody v rokoch 1850–1855 a v pôvodnej katastrálnej mape z roku 1869 už neboli zakreslené.

8.2 Rekonštrukcia usadlostí v 19. storočí

V roku 1869 bola vypracovaná pôvodná katastrálna mapa pre kataster obce Olejníkov, kde sú detailne zachytené jednotlivé usadlosti obcí Ambrušovce a Baranie. Keďže koncom tohto roku prebiehalo aj sčítanie obyvateľstva, je možné na základe týchto spoločných informácií a údajov z matrik (tu sa udávalo aj číslo domu, v ktorom sa osoba narodila a pod.) urobiť rekonštrukciu usadlostí a presnejšie lokalizovať jednotlivé rodiny v usadlostiach v tomto období. K upresneniu napomáhajú aj informácie k jednotlivým parcelám zaznamenané v parcelných protokoloch ku katastrálnej mape z roku 1869. Usadlosti sú usporiadané podľa polohy, od najspodnejšej usadlosti pri potoku Lutinka, po najvyššie položenú v hornej časti Ambrušoviec. Prehľad rozloženia usadlostí je na katastrálnych mapách nižšie.

(a) Ambrušovce (1837) © Maďarský krajinský archív (MOL)

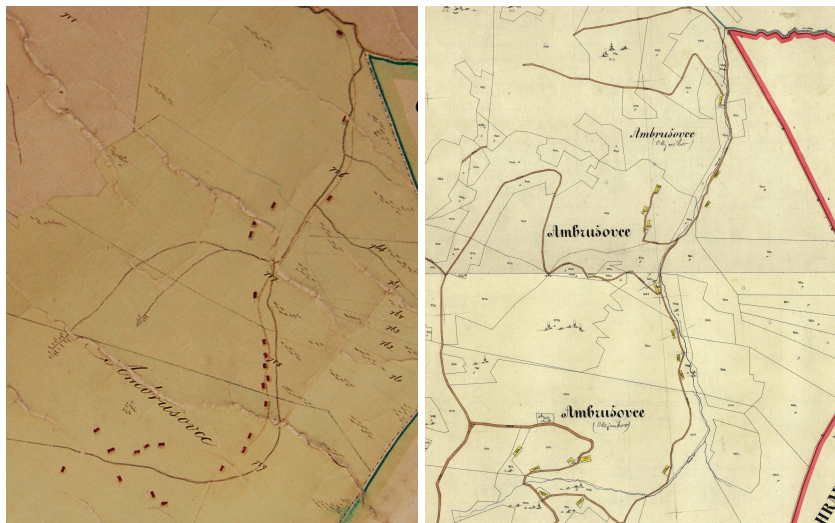
(b) Ambrušovce (1865) © Štátny oblastný archív v Prešove

Obr. 8.1: Porovnanie osídlenia osady Ambrušovce na mapách z roku 1837 a 1865.

Číslovanie domov.

Podľa priebehu číslovania môžeme bližšie upresniť dobu výstavby jednotlivých domov, preto má zmysel jeho dôkladnejšia analýza. Nižšie uvádzané číslovanie domov určite nevzniklo ihneď pri založení osady, pretože nesúhlasí s výstavbou na mape z roku 1837 a bolo zrejme stanovené alebo prečíslované až neskôr. Číslovanie prebehlo v niekoľkých vlnách. Pri prvom číslovaní boli očíslované domy od 1 do 14 a došlo k nemu niekedy pred rokom 1856, kedy je záznam o narodení Márie Uhlarovej — 1.5.1856 v dome č. 14. Keďže číslovanie korešponduje s usporiadaním domov na mapách zo 60-tych rokov, je zrejmé, že k nemu došlo niekedy tesne po vystahovaní viacerých rodín po neúrodných rokoch 1850–1855. Po roku 1856 boli do roku 1862 postavené domy od čísla 15 do 19.¹ Čísla domov od 20–28 boli použité pre domy v osade Baranie počas vytvárania katastrálnych máp v roku 1869. A podobne domom v Ambrušovciach, ktoré ešte nemali v roku 1869 čísla (teda boli postavené medzi rokmi 1862–1869) boli pridelené čísla 29 a 30. Čísla pridelené v roku 1869 sa však

¹ Prvá zmienka o dome č. 15 — 11.2.1860, č. 16 — 30.9.1862, č. 17 — 28.8.1860, č. 18 — 10.3.1861 a č. 19 — 19.6.1862.

(a) Ambrušovce (1865) © Štátny oblastný archív v Prešove (b) Katastrálna mapa Olejníkov. Sign. Ša 222, č. mapy 21,26. (1869) © Ústredný archív geodézie a kartografie

Obr. 8.2: Porovnanie osídlenia osady Ambrušovce na mapách z roku 1865 a 1869.

v matrikách nepoužívali, zrejme slúžili len pre účely katastra. K ďalšiemu precíslňovaniu potom došlo niekedy medzi rokmi 1878–1881, keď napr. Anna Hojsaková zomrela v roku 1878 v dome č. 12, zakrátko na to, sa jej manžel oženil a jeho syn Štefan Hojsak (*20.8.1881) mal v rodnom liste už číslo domu 15.

Číslo parceľy Nummer der Parzelle	zákonná vlastnosť Gesetzliche Eigenschaft			Vlastníka pozemku Des Grundbesitzers			Pozemku Des Grundstückes			
	seľský Landwirthlich	zemanský Gutsherrlich	invo postupe Prozessual	Meno a priezvisko Vor- und Zuname	Stav Stand	Bydlo Wohnort	Podily Anteile	druh obrábania Cultur-Gattung		obsah plochy Flächen-Inhalt
								pri rozmerani bei der Vermessung	pri roz- triedeni bei der Classirung	
146	1		bez	Sechý				luha		1 1/20
147	1		bez	detto				linguicidem		69
148	1		bez	detto				linguicidem		60

Obr. 8.3: Záznamy v parcelnom protokole. (1869) © Ústredný archív geodézie a kartografie

8.2.1 Dolné Ambrušovce

Usadlosť Jozefa Jasenského — číslo domu 16

Parcela: 812, číslo domu: 16, rozloha: 39 siah (1 siaha = 3,5966 m²), vlastník: Berta Pongrácz. (Podľa matrík žil v dome č. 18.)

Jozef Jasenský (*1821) sa prisťahoval do Ambrušoviec z Livova. Jeho manželka Mária Jasenská rod. Šuťáková (*1828) pochádzala z obce Kríže. Jozefov otec bol s najväčšou pravdepodobnosťou Jozef Jasenský, ktorý pochádzal z Livova a v Ambrušovciach býval spolu s manželkou Zuzanou rod. Kobylanskou už v roku 1838, kedy sa im tam narodila dcéra Mária (*17.6.1838). Jasenski boli rímskokatolíci. Do kostola spočiatku chodievali až do rímskokatolíckeho kostola v Terni. Ich usadlosť na tomto mieste nebola postavená pri založení obce, o čom svedčí jednak číslo domu, ale aj fakt, že usadlosť nebola zakreslená na mape z roku 1837. Podľa priebehu číslovania dom postavili medzi rokom 1856–1861 (prvá zmienka v matrike — 10.3.1861). Na mieste tejto usadlosti žila v 20. storočí rodina Jána Starinského, spomínaná ďalej v texte.

Usadlosť Jozefa Borsy — číslo domu 1

Parcela: 835, číslo domu: 1, rozloha: 23 siah, vlastník: Rudolf Péchy

Rodina Borsových prišla do Ambrušoviec medzi prvými. Najstarším členom rodiny bol Simeon Bors (*1785 †1853). Do Ambrušoviec sa prisťahoval hneď pri založení obce. Svedčí o tom fakt, že v roku 1827 Simeon ešte s rodinou býval v Livovskej Hute, vtedy sa tam ešte narodila jeho dcéra Eva (a po tomto roku 1827 sa už jeho meno v matrike obce Livov nenachádza) a (približne) v roku 1829 sa narodil jeho syn Jozef už v Ambrušovciach (podľa sčítania z roku 1869). Dokázateľne žil v Ambrušovciach od roku 1838, kedy bol krstným otcom Márie Jasenskej (*17.6.1838). Jeho prvá manželka bola Eva rod. Kovalčíková. O nej sú zmienky len z Livovskej Huty od roku 1813, kedy mala sobáš so Simeonom do roku 1827, kedy sa narodila jej dcéra Eva. Po Evinej smrti sa Simeon oženil s Alžbetou. O Alžbete je zmienka z Ambrušoviec z roku 1840, kedy bola krstnou matkou Jánovi Čížovi (*19.1.1840) a zo 4.12.1842, kedy Simeon prispieva na cirkevnú službu za zdravie manželky Alžbety a dcéry Márie. Alžbeta zomrela medzi rokmi 1842–1847, zmienka o jej úmrtí sa v matrike obce Terňa nenachádza. V roku 1848 Simeon ešte žil v Ambrušovciach a ako vdovec sa žení so svojou v poradí už tretou manželkou Annou rod. Potockou (*1813). Niekedy po roku 1848 sa presťahoval do obce Baranie, kde pravdepodobne žil v dome so svojím synom Jánom (*11.8.1824) a v roku

Obr. 8.4: Katastrálna mapa Olejníkov. Sign. Ša 222, č. mapy 21. Usadlosť Jozefa Jasenského (812) a Jozefa Borsu (835). (1869) © Ústredný archív geodézie a kartografie

1853 v Baraňom zomiera. Borsovcí boli rímskokatolíci. Do kostola spochiatku chodievali do rímskokatolíckeho kostola v Terni, kde sa Simeon sobášil s manželkou Annou a kde jeho syn Ján, kým ešte býval v Ambrušovciach, krstil svoje deti. Po presťahovaní do Baranieho už navštevovali gréckokatolícky kostol v Šome.

Jozef Bors Hudák, aj keď nemáme potvrdzujúcu matričnú zmienku, bol pravdepodobne Simeonovým synom a bol rovnako ako on rímskokatolíkom. Jozef v sčítaní v roku 1869 udával narodenie v obci Ambrušovce v roku 1829. V Ambrušovciach ostal žiť aj po otcovom odchode do Baranieho. Jeho dom na parcele 835 bol postavený medzi rokmi 1865 a 1869, ako to vyplýva z máp z týchto rokov. Keďže si zachoval poradové číslo 1, je zrejmé, že v starom dome (postavenom až po roku 1837) znázornenom na mape v roku 1865 bývala rodina Jozefa Borsu a presťahovali sa trochu nižšie do novopostaveného domu. Rodina Borsových bývala na tomto mieste až do 20. storočia, neskôr v usadlosti Jozefa Lazorčáka.

Usadlosť Tomka Uhlára — číslo domu 2

Parcela: 825, číslo domu: 2, rozloha: 125 siah, vlastník: Rudolf Péchy

Timotej Uhlár alias Tomko sa narodil v roku 1807. Pochádzal z Javoriny zo Spiša (dnešná Tatranská Javorina), teda z obce, ktorá mala bohatú tradíciu s pálením drevného uhlia. Tejto činnosti sa nepochybne venoval aj v Ambrušovciach, čo nepriamo potvrdzuje aj jeho priezvisko. Hoci prvá zmienka o rodine je až z roku 1855, podľa zakreslenia jeho domu na mape z roku 1837 a nízkeho čísla domu, je zrejmé, že jeho dom stál v Ambrušovciach medzi prvými. Timotej bol rímskokatolíkom. S manželkou Annou rod. Hodobovou (*1810) mali minimálne štyri deti. Poslednou zmienkou o Timotejovi a Anne je údaj zo sčítania z roku 1869. Do roku 1873 v usadlosti býval aj jeho syn Konštantín (*1844) s manželkou Máriou rod. Hojsakovou (*1842). Niekedy medzi rokmi 1873 (kedy im v dome č. 2 umrel syn Ján (*3.6.1869, †25.3.1873)) až 1874 (kedy sa im už v dome č. 14 narodila dcéra Mária (*7.8.1874)) sa Konštantín s rodinou odsťahoval do domu č. 14. V 20. storočí bývala na tomto mieste rodina Jána a Štefana Starinského.

Usadlosť Michala Starinského staršieho — číslo domu 29

Parcela: 822, číslo domu: 29, rozloha: 27 siah, vlastník: Rudolf Péchy. (Podľa matrík žil v dome č. 15.)

Michal Starinský sa narodil v roku 1814 v obci Starina (okr. Stará Ľubovňa). Odtiaľ vzniklo aj jeho priezvisko. V Ambrušovciach býval už v roku 1840, kedy sa zachovala zmienka o jeho krstnom otcovstve Jánovi Čížovi (*19.1.1840). Dom bol postavený v období rokov 1865 a 1869.

Usadlosť Michala Starinského mladšieho — číslo domu 15

Parcela: 821, číslo domu: 15, rozloha: 25 siah, vlastník pozemku: Rudolf Péchy, majiteľ domu: Michal Starinský mlad.

Michal Starinský (*1840) bol synom Michala Starinského staršieho. Dom, v ktorom býval spolu s rodičmi, bol postavený v priebehu rokov 1856–1860. Michal, ako prvorodený syn, v ňom ostal bývať so svojou rodinou. Jeho rodičia a súrodenci sa presťahovali vedľa do nového domu.

Usadlosť Mateja Vargu — číslo domu 17

Parcela: 848, číslo domu: 17, rozloha: 48 siah, vlastník pozemku: Emil Péchy, majiteľ domu: Matej Varga. (Podľa matrík žil v dome č. 16.)

Matej Varga sa narodil 16.12.1829 v obci Starina (okr. Stará Ľubovňa). Do Ambrušoviec sa prisťahoval ako dieťa so svojimi rodičmi

Obr. 8.5: Katastrálna mapa Olejníkov. Sign. Ša 222, č. mapy 21. Usadlosti Tomka Uhfara (825), Michala Starinského st. (822), Michala Starinského ml. (821), Andreja Starinského (850), Jána Starinského (849) a Mateja Vargu (848). (1869) © Ústredný archív geodézie a kartografie

Eliášom Vargom a Katarínou rod. Sedlákovou. Prvá zmienka o ich prítomnosti v Ambrušovciach je už z roku 1839.² V prvých rokoch bývali na inom mieste, pretože ich dom na parcele 848 bol postavený v priebehu rokov 1856–1860. V roku 1862 sa oženil s Annou rod. Jurenčákovou (*1838), mali spolu šesť detí. Matej zahynul 6.2.1875 počas spomínanej tragickej udalosti.

² V matrike rímskokatolíckej cirkvi v Terni je Eliáš Varga spomenutý ako svedok pri sobáši dňa 3.2.1839.

Usadlosť Jána Starinského — číslo domu 18

Parcela: 849, číslo domu: 18, rozloha: 59 siah, vlastník pozemku: Emil Péchy, majiteľ domu: Ján Starinský. (Podľa matrík žil v dome č. 17.)

Ján Starinský sa narodil v roku 1837 v obci Starina (okr. Stará Ľubovňa). Do Ambrušoviec sa jeho rodina prisťahovala až neskôr po založení osady. V roku 1842 však už je zmienka, že jeho otec Matej Starinský už býva v Ambrušovciach.³ Rodina ale bývala na inom mieste, pretože dom č. 17 postavili niekedy v období rokov 1856–1860.

Usadlosť Andreja Starinského — číslo domu 30

Parcela: 850, číslo domu: 30, rozloha: 60 siah, vlastník pozemku: Emil Péchy, majiteľ domu: Onda Starinský. (Podľa matrík žil v dome č. 17.)

Andrej Starinský bol bratom Jána Starinského. Ich usadlosti stáli hneď vedľa seba. Podľa matrík číslo domu Andreja bolo rovnaké ako mal Jánov dom, avšak v sčítaní boli vedení v dvoch samostatných domoch. Ako vyplýva z priebehu číslovania, novší dom, v ktorom býval Andrej, bol postavený v rokoch 1862–1865 (kedy už bol zakreslený na mape). V roku 1875 sa po smrti svojej manželky Márie oženil so svojou susedou Annou Vargovou, vdovou po Matejovi Vargovi. Mária a Matej zomreli v jeden deň 6.2.1875 počas tragickej udalosti, kedy v Ambrušovciach umrzlo šesť ľudí.

8.2.2 Stredná časť Ambrušoviec

V strednej časti Ambrušoviec bolo v čase založenia osady 12 domov. Všetky domy boli nad cestou. Vzhľadom na strmý svah boli podmienky na bývanie náročné, pravdepodobne z tohto dôvodu v roku 1869 ostali už len štyri obývané domy. Nové domy už ani nevznikali, o čom svedčia aj nízke čísla domov 3, 4, 5 a 6.

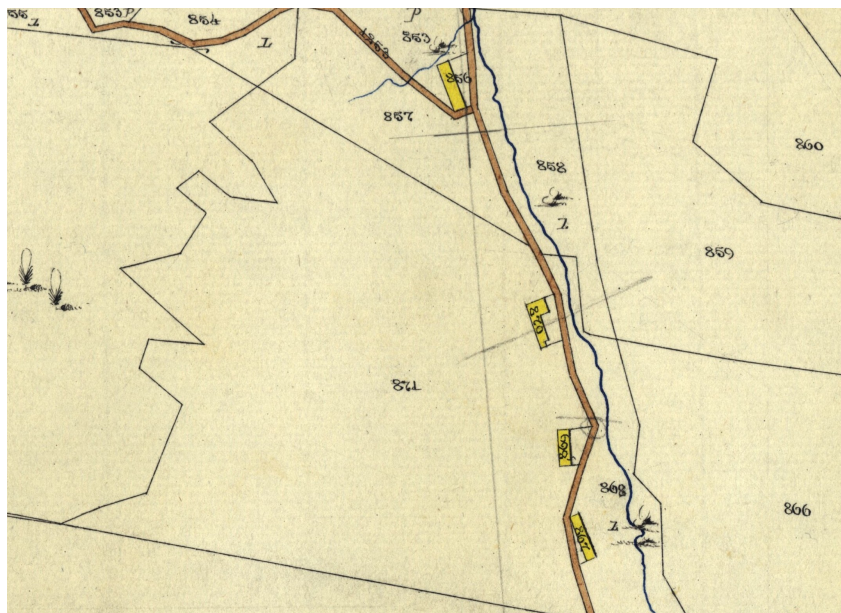
Usadlosť Jána Švedu — číslo domu 3

Parcela: 856, číslo domu: 3, rozloha: 68 siah, vlastník pozemku: Emil Péchy, majiteľ domu: Ján Šveda

Rodina Švedových prišla do Ambrušoviec zrejme hneď pri výstavbe dediny. Bývali v Ambrušovciach minimálne od roku 1846, v tomto roku je prvá zmienka o matke Jána Švedu (*15.1.1839) — o Márii (*1820).⁴

³ V zázname milodarov filiálky Hradisko je zmienka o poskytnutí milodaru — 19.6.1842.

⁴ V zázname milodarov filiálky Hradisko je zmienka o poskytnutí milodaru — 8.9.1846.

Obr. 8.6: Katastrální mapa Olejníkov. Sign. Ša 222, č. mapy 26. Usadlosti Jána Švedu (856), Andreja Čundru (870), Michala Drobnáka (869) a Jána Michalíka (867). (1869) © Ústřední archiv geodézie a kartografie

Jánov otec Teodor (*1805) pochádzal pravdepodobne z Livovskej Huty. Rodina žila v tejto usadlosti aj v 20. storočí.

Usadlosť Michala Čundru — číslo domu 4

Parcela: 870, číslo domu: 4, rozloha: 68 siah, vlastník: Emil Péchy

O rodine Michala Čundru (*1825) je prvá zmienka v roku 1859.⁵ Nie je známe odkiaľ sa do Ambrušovciach prisťahovali. V matrike obce Livov sa síce spomína priezvisko Čunda, avšak zmienky o Michalovi či jeho otcovi Andrejovi (*1796) sa tam nenachádzajú. S manželkou Máriou (*1826) mali štyri deti. Michal zomrel v roku 1872, krátko na to v roku 1875 aj jeho syn Ján (*30.1.1860). Michalova manželka sa v roku 1874 zosobášila s Jozefom Jarabekom z Olejníkova a ten sa k nej prisťahoval do Ambrušovciach. V Ambrušovciach v dome č. 4 sa im narodili dvaja synovia — Jozef (*22.7.1875) a Ján (*14.4.1878). Údaj o narodení Jána v roku 1878 je

⁵ V zázname milodarov filiálky Hradisko je zmienka o poskytnutí milodaru — 11.8.1859.

8.2. Rekonštrukcia usadlostí v 19. storočí

zároveň poslednou informáciou o usadlosti č. 4. Existuje ešte informácia o sobáší Michalovho syna Michala z roku 1886, údaj o čísle domu však nebol v matrike uvedený. V 20. storočí rodina už zrejme v Ambrušovciach nebývala.

Usadlosť Michala Drobňáka — číslo domu 5

Parcela: 869, číslo domu: 5, rozloha: 55 siah, vlastník: Emíl Péchy

Michal Drobňák sa narodil okolo roku 1810 a pochádzal z Dubovice. Patrila medzi prvých prisťahovalcov do Ambrušoviec, zmienka o ňom je už z roku 1842.⁶ Dom bol postavený pred rokom 1856. Michal zomrel v roku 1873. V dome potom býval jeho syn Michal s rodinou. V 20. storočí rodina už zrejme v Ambrušovciach nebývala.

Usadlosť Jána Majerníka — číslo domu 6

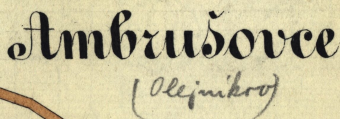
Parcela: 867, číslo domu: 6, rozloha: 40 siah, vlastník: Emíl Péchy

Ján Majerník - Basista sa narodil v roku 1835 v Ambrušovciach. Volali ho Majerník, ale aj Basista či Michalik. Jeho otec bol zrejme Ján Basista - Majerník spomínaný v roku 1842 v knihe milodarov a jeho matkou pravdepodobne Mária Majerníková, spomínaná už v roku 1841. Dom bol postavený pred rokom 1856 a stál pod cestou. Zmienky o usadlosti č. 6 sú až do roku 1884. Dom bol ešte zakreslený na mape z roku 1910 (mapovanej v roku 1894).

8.2.3 Horné Ambrušovce

Pri pohľade na mapy z rokov 1837–1869 je vidieť, že centrum osady bolo v prvých desaťročiach v hornej časti Ambrušoviec. Svedčí o tom aj vybudovanie cintorína v tejto časti osady na hrebenku nad usadlosťami. Údolie hornej časti Ambrušoviec v závere Ambrušovského potoka je situované západovýchodne. Hoci je južne exponovaný svah mierny, takmer rovinný a po celý deň zaliaty slnkom a v okolí bolo viacero zdrojov pramenitej vody, život sa postupne sťahoval do nižšie položených oblastí doliny. Zrejme za to mohli ťažké klimatické a poveternostné podmienky, ktoré tu prevládajú v zimnom období. Minimálne od roku 1856 tu nebol postavený žiadny nový dom. Ďalšie stavby tu pribúdali až niekedy po roku 1869, neskôr aj v 20. storočí, avšak len sporadicky na miestach bývalých usadlostí. Po roku 1947 ostala horná časť Ambrušoviec opustená.

⁶ V zázname milodarov filiálky Hradisko je zmienka o poskytnutí milodaru — 17.5.1842.

Usadlosť Jozefa Pjateka — číslo domu 8

Jozef Pjatek Polaček sa narodil okolo roku 1810 v Livove. Jeho predkovia pochádzali z Poľska, o čom svedčí aj jeho druhé meno Polaček. Hoci sa v matrike obce Livov nenachádza údaj o narodení Jozefa, spomína sa meno Ján Pjontek (otec pri narodení Anny 4.6.1826, matka Agnesa Bors, obaja Livovská Huta), ktorý bol pravdepodobne otcom Jozefa Pjateka. V 20. storočí už potomkovia Jozefa Pjateka používali priezvisko Pjatak. Prvá zmienka o rodine v Ambrušovciach je z roku 1845, kedy bol Jozef krstným otcom Anny rod. Hudákovej Borsovej (*6.4.1845). Usadlosť bola obývaná rodinou Pjatekovcov až do roku 1947, kedy optovali na Ukrajinu.

Parcela: 929, číslo domu: 13, rozloha: 132 siah, vlastní: Rudolf Péchy

51

usadlosti aj v 20. storočí, viac detailov ďalej pri usadlosti Michala Timuru.

Usadlosť Jána Maďara — číslo domu 12

Parcela: 914, číslo domu: 12, rozloha: 68 siah, vlastník: Berta Pongrácz

Nie je známe odkiaľ sa rodina Maďarovcov prisťahovala do Ambrušoviec. Otcom Jána Maďara bol zrejme Juraj Maďar, o ktorom existuje zmienka už z roku 1850. Ján Maďar mal 15 detí. Rodina Maďarovcov bývala v hornej časti Ambrušoviec aj v 20. storočí. Pochádzala odtiaľ stará mama informátora Vincenta Švedu, rodená Maďarová. Jeden z Maďarovcov, asi jej brat, odišiel do Jakubovian.

Usadlosť Andreja Maďara — číslo domu 11

Parcela: 915, číslo domu: 11, rozloha: 54 siah, vlastník: Berta Pongrácz

Otcom Andreja Maďara bol zrejme Peter Maďar, o ktorom je zmienka už z roku 1846, ale Andrej mohol byť aj bratom Jána Maďara.

Usadlosť Petra Burika — číslo domu 10

Parcela: 916, číslo domu: 10, rozloha: 75 siah, vlastník: Berta Pongrácz

Peter Burik (*1812) uvádzal v sčítaní z roku 1869 miesto narodenia Lukov. V matrike obce Lukov sa však takéto priezvisko v tomto období nevyskytovalo. Burikovci sa nachádzali skôr z južnej strany pohoria Čergov: v Čipkeši (dnes Šarišské Sokolovce), v Pečovskej Novej Vsi, Červenici či Jakubovej Voli. Jeho manželka Zuzana pochádzala z obce Kríže. Prvá zmienka o jeho prítomnosti v Ambrušovciach je z roku 1861.⁷ Rodina bývala v Ambrušovciach aj v 20. storočí.

Usadlosť Vaska Hodobu — číslo domu 9

Parcela: 917, číslo domu: 9, rozloha: 93 siah, vlastník: Berta Pongrácz

Bašili Hodoba sa narodil v roku 1826 v Bogliarke. S manželkou Máriou (*1840) mali jednu dcéru — Annu (*1854). Anna Uhľarová rod. Hodobová (*1810), ktorá bývala v dome č. 2 a narodila sa rovnako v Bogliarke, bola zrejme jeho sestra. Prvá zmienka o Hodobovcoch bola z roku 1855.⁸ Rodina v 20. storočí už v obci nebývala.

Usadlosť Michala Soroku — číslo domu 14

Parcela: 930, číslo domu: 14, rozloha: 60 siah, vlastník: Rudolf Péchy

⁷ Bol svedkom pri sobáši Márii Starinskej — 26.5.1861.

⁸ V zázname milodarov filiálky Hradisko je zmienka o poskytnutí milodaru — Anna Uhľarová rod. Hodobová — 5.4.1855.

Michal Soroka sa narodil v roku 1821 v Lenartove. Rodina Sorokovcov sa v Ambrušovciach spomína už v roku 1841.⁹ Michal Soroka spolu so svojou manželkou Zuzanou v rokoch 1849–1870 hojne prispievali milodarmi v kostole v Hradisku. V mieste ich usadlosti sa nachádzajú pozostatky domu, v ktorom sa bývalo pravdepodobne ešte v prvej polovici 20. storočia. Na leteckej snímke z roku 1949 je dom už v rozvalinách.

Obr. 8.8: Bývalá usadlosť na parcelách Michala Soroku. (2017) © Martin Roškanin

Z ďalších usadlostí je po pravej strane Ambrušovského potoka na mape z roku 1837 ešte viditeľný dom, ktorého zvyšky ešte boli zakreslené aj na mape z roku 1865 (na katastrálnej mape z roku 1869 už chýba). Dnes dom pripomína už len zarovnaný terén nad zaniknutou cestou.

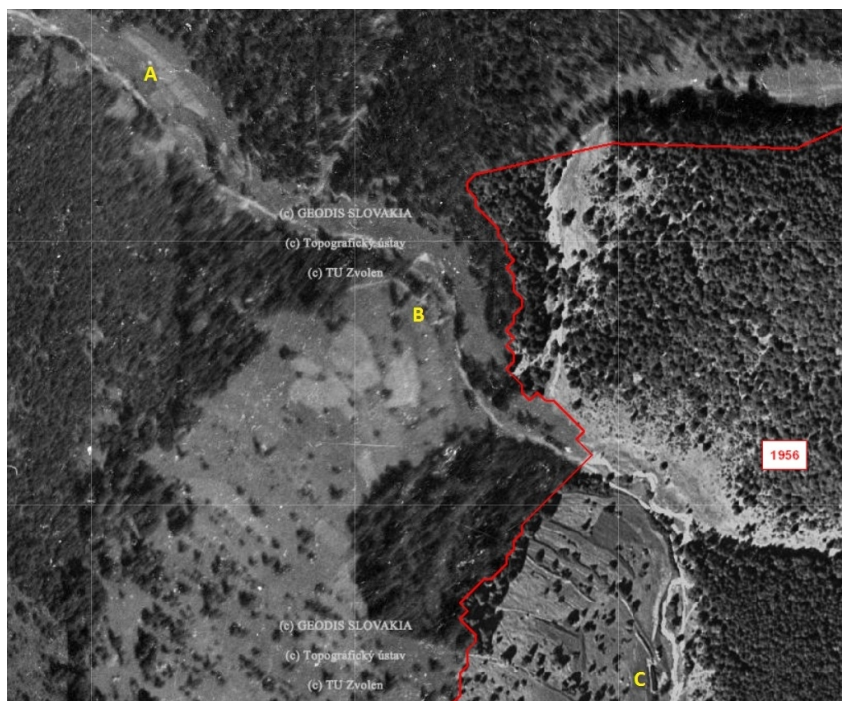
V obci Ambrušovce žili v prvých rokoch obce aj títo obyvatelia a rodiny:

- Andrej Bačir (zmienka z roku 1846)
- Anna Gerjaková (1843)
- Michal Laska (*1804, †5.5.1848) pochádzajúci z Ratvaja s manželkou Máriou
- Vasko Molčan (1845)
- Andrej Ondzik (zmienky z rokov 1841–1844)
- Ján Varga (*1805, †1.3.1845) s manželkou Zuzanou
- Peter Varga (1843)
- Onda Smotrila (1843–1845)
- Štefan Tokár (1839–1842)
- Katarína Tokárová (1842) - pravdepodobne manželka Štefana a matka Kataríny Maďarovej rod. Tokárovej (*1840, †6.2.1875)
- a ďalší, ktorí sú uvedení v samostatnom článku Obyvatelia obce Ambrušovce v 19. storočí na stránke www.cergov.sk.

⁹ V zázname milodarov filiálky Hradisko je zmienka o poskytnutí milodaru — Juraj Soroka, Michalov otec — 7.11.1841.

8.3 Usadlosti v 20. storočí

V 20-tych rokoch 20. storočia bola horná časť Ambrušoviec ešte plne obývaná. V časopise Krásy Slovenska z roku 1924 sa zachovala krátka správa o obci, kde turisti pri prechode hrebeňom z Lysej k chate v sedle Čergov videli pod sebou ešte obývanú hornú časť Ambrušoviec.¹⁰ Neskôr sa život v Ambrušovciach pomaly presúval z vyšného konca dole k údoliu Lutinky. V roku 1934 hornú časť Ambrušoviec opustil Michal Starinský, ktorý sa s rodinou presťahoval k chate Čergov, kde robil správcu.¹¹

Obr. 8.9: Nižná časť osady Ambrušovce. A - Ján Starinský, B - Jozef Lazorčák, C - Ján a Štefan Starinský. (1949) © Historická ortofotomapa, © GEODIS SLOVAKIA, s.r.o. a Historické LMS © Topografický ústav Banská Bystrica

¹⁰ Vosyka, J., 1924, str. 47–48 ...dorazili sme na vrchol Lysej Hory... ďalej po hrebeni, ktorý formou upomína na tvar podkovy, šmýkali sme sa na Čergov. V strede tejto podkovy pod nami krčí sa dedinka Ambrušovce ako nejaký kavkazský aul. Bolo nám záhadou, čím sa živía ľudia v týchto chalúpkach usídlení a od sveta odtrhnutí.

¹¹ Trejbal, J., 24.11.1934, str. 8

Drevenice z vyšného konca boli postupne opúšťané a posledné z nich boli opustené, keď viacero rodín po vojne optovalo na Ukrajinu alebo do Čiech. Obývaná bola už len dolná časť Ambrušovci, kde ostali žiť štyri rodiny. Poslednou obývanou usadlosťou bola usadlosť Jána Starinského. Takmer celú oblasť obce Ambrušovce tvorili lúky, pasienky a polia, ako ešte bolo vidno aj na leteckých snímkach z rokov 1949 a 1956 zobrazených nižšie.

Usadlosť Jána Starinského

Bola to najnižšie položená usadlosť obce Ambrušovce v blízkosti potoka Lutinka po jeho pravej strane. Na mape z roku 1837 v tomto mieste ešte žiadna usadlosť neexistovala. Prvé obydlia boli zakreslené až na mape z roku 1865. Usadlosť Jána Starinského pozostávala z dreveničky so slameno-drevenou strechou, za ňou bola maštal'. Ján Starinský mal tri deti: Nikolaja, Annu a ešte jednu dcéru. V roku 1947 sa odsťahovali na Ukrajinu. Obyvatelia túto usadlosť nazývali Do Mitrika. Drevenica stála nad pôvodnou cestou, ktorá viedla tesne okolo Lutinky, miestami aj jej korytom. Nová cesta, ktorú postavili v 60-tych rokoch, vedie presne cez miesto, kde bola kedysi drevenica postavená.

Obr. 8.10: Miesto niekdajšej usadlosti Jána Starinského. (2019) © Martin Roškanin

Usadlosť Jozefa Lazorčáka

Obr. 8.11: Jozef Lazorčák (1965) © J. Sirka

Usadlosť Jozefa Lazorčáka (*1912) sa nachádzala v blízkosti potoka Lutinka — po jeho ľavej strane pri konečnej zastávke autobusu. Jozefov otec Ján Lazorčák (*18.12.1862) pochádzal z Baranieho a v roku 1894 sa priženil do Ambrušovciac do domu Borsových. Jeho manželka bola Alžbeta rod. Borsová (*21.2.1869). Borsovi tu bývali od 19. storočia. Stará drevenica Borsovcov stála pár metrov nižšie od súčasnej stodoly. S manželkou mali 9 detí. V Ambrušovciach však ostal bývať len ich syn Jozef. V roku 1965 usadlosť navštívil J. Sirka a v časopise Družno vpred uverejnil reportáž a rozhovor s Jozefom Lazorčákom.¹² V rozhovore Jozef Lazorčák opisoval život v obciach, ako hospodáril na 5 ha zeme, ktorú vlastnil. Z obilnín sial iba ovos a jačmeň,

úroda však bola veľmi slabá. Počas neúrodných rokov sa niekedy zožalo menej ako bolo zasiat. V zime si zvykli privyrábať prácou v lesoch. Kontingenty odovzdávali vo forme mäsa, sena a vajčiek.

Obr. 8.12: Bývalá usadlosť Jozefa Lazorčáka. (2009,2018) © Martin Roškanin

Jozef Lazorčák mal 4 deti, dve dcéry a dvoch synov. V roku 1975 sa odsťahoval do obce Kríže¹³ k synovi Jozefovi. Ten sa do Krížov priženil v roku 1968. Druhý syn sa priženil na Zemplín. Usadlosť bola opustená v roku 1975, keď sa Jozefova dcéra so svojou rodinou odsťahovala

¹² Sirka, J., 1965, str. 20–21

¹³ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 242

z usadlosti v roku 1975 do Pečovskej Novej Vsi. Časť dnešnej drevenice je pôvodná a slúži ako rekreačná chata.

Obr. 8.13: Usadlosť Jozefa Lazorčáka v horskej osade Ambrušovce. (Zač. 70-tych rokov)
© Dionýz Dugas

Usadlosť Jána a Štefana Starinského

Obr. 8.14: Ján Starinský s manželkou Annou. (70-te roky) © Archív p. Racovej

V usadlosti po pravej strane cesty bývali dve rodiny v jednom dome. Bol to Ján Starinský s manželkou Annou (rodená Blaščáková z Baranieho) a Štefan Starinský. Drevenica mala spoločný priklet s pahrutkou. Varili na trojnožke a z prikletu viedli dva vchody. Jeden do izby, kde býval Štefan a druhý do izby, v ktorej býval Ján. Maštal bola samostatne vedľa domu. V roku 1946 sa Štefan Starinský presťahoval na Ukrajinu. Ján si potom (zrejme až po roku 1956) postavil na pozemku približne 20 m vyššie novší a modernejší dom s plechovou strechou a komínom (zhruba v mieste dnešnej chaty). Usadlosť bola opustená na prelome 70–80-tych rokov. Bola to posledná obývaná usadlosť v Ambrušovciach. Pôvodné drevenice sa nezachovali.

Obr. 8.15: Drevenica Jána Starinského v osade Ambrušovce. (60-te roky) © Anton Leško. Priestor bývalej usadlosti v roku 2017 © Martin Rožkanin

Obr. 8.16: Drevenica Jána Starinského v osade Ambrušovce. (60-te roky) © Anton Leško

Usadlosť Pavla a Andreja Starinského

Usadlosť sa nachádzala po ľavej strane cesty, medzi usadlosťou Jána a Štefana Starinského a usadlosťou Andreja Burika. Bývali v nej spoločne dve rodiny — Andrej a Pavol Starinský. Dom bola drevenica so slamenou strechou. Táto drevenica sa zachovala na fotografii z roku 1937 (obr. 8.17). Na nej vidieť v ľavej časti domu maštal (na stene visia jarmá), vedľa priklet a obytná izba. Naľavo od domu (čiže nižšie) bola stodola a vpravo od domu bol sypanec. Na fotke vidno aj plot, ktorý sa staval pri viacerých usadlostiach okolo cesty. Zabraňoval dobytku, ktorý sa vyháňal po ceste hore na pastvu, aby sa nedostal k blízkosti domov.

Obr. 8.17: Drevenica Andreja a Pavla Starinských v Ambrušovciach. (1937) © Archív Jozefa Mika

Cez vojnu v čase SNP sa v okolí obcí nachádzalo množstvo munície a zbraní. V jeseni v roku 1944 sa deti hrali so zbraňou a jeden z chlapcov strelil do fľaše, v ktorej bol benzín. Ten sa vznietil a zapálil drevenicu, ktorá zhorela do tla. Novú drevenicu bolo potrebné postaviť rýchlo, zima sa blížila. S výstavbou pomáhali aj susedia. Jedna skupina pripravovala drevo a keďže nebol čas, drevo ani precíznejšie neotesávali a stavali priamo z hrubých kmeňov. Druhá skupina pripravovala šindle na strechu. Rodiny zatiaľ dočasne prebývali v sypanci.

V tomto novom dome chvíľu bývali obe rodiny ešte spoločne. Andrej sa však onedlho presťahoval do nového domu, ktorý postavil pár metrov vyššie. V tomto dome však už dlho nebýval, pretože sa v roku 1946 odsťahoval na Ukrajinu. V jeho drevenici neskôr býval Andrej Burik, ako bude uvedené ďalej. Pavol Starinský ostal bývať v staršom dome spolu so svojou ženou, ktorá pochádzala zo Šiby. Po vojne spolu s bratom Andrejom odišiel na Ukrajinu. Pavlov syn sa odsťahoval do Šiby. Staršia drevenica sa nezachovala.

Usadlosť Andreja Burika

Andrej Burik vyrastal v Ambrušoviach v starom dome Jána a Štefana Starinských so svojou mamou, ktorá sa do tejto usadlosti privydala za Štefana. Bývala na vyšnom konci Ambrušoviec neďaleko starého cintorína. Andrej sa neskôr so svojou manželkou Máriou a deťmi presťahoval do prenajatého domu po Andrejovi Timurovi v Baraňom, ktorý v tom čase už bol v Čechách. Až potom, čo Andrej Starinský odišiel na Ukrajinu, odkúpil Andrej Burik jeho drevenicu v Ambrušovciach od štátu. Drevenica je pôvodná, s komínom a eternitovou strechou, neskôr bola upravovaná. V minulosti sa gánok nachádzal len pred dverami, nebol po celej dĺžke domu. Vľavo od vchodu do domu bola maštaľ. Oproti domu cez potok bola pivnica, ktorej základy vidno ešte aj dnes. Andrej Burik mal 4 deti, dvoch synov a dve dcéry. Zomrel v roku 1972. Jeho syn Ján bol dobrý muzikant, ktorý na zábavách hrával na harmonike. Neskôr sa presťahoval do Sabinova. Syn Jozef sa odsťahoval do obce Kríže a neskôr do Pečovskej Novej Vsi, kde sa potom za ním presťahovala z Ambrušoviec aj jeho mama.

8.3. Usadlosti v 20. storočí

Obr. 8.18: Pôvodná drevenica Andreja Burika v osade Ambrušovce. (Zač. 70-tych rokov)
© Archív rod. Burikovej

Obr. 8.19: Bývalá usadlosť Andreja Burika. (2009, 2018) © Martin Roškanin

Usadlosť Andreja Jasenského

Andrej najprv býval v rodičovskom dome, ktorý stál vyššie, zhruba v miestach, kde v 19. storočí bývali bratia Starinskí a Matej Varga. V roku 1936¹⁴ postavil svoj dom nižšie rodičovského domu, bližšie pri potoku. Bola to ovakovaná drevenica, ktorá mala komín a tri miestnosti. Mal

¹⁴ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 67

okolo 5 až 7 detí, v roku 1956 sa odsťahoval za synom do Župčan. Jeho dom slúžil ako škola pre deti z Baranieho a Ambrušoviec ešte aj v časoch, keď tam býval, ale aj potom, keď sa už odsťahoval. Drevenica 1.5.1960 vyhorela a neskôr bola na jej mieste postavená súčasná chata. Pôvodná drevenica stála pár metrov severovýchodne od novodobej chaty. Dnes sú ešte viditeľné jej základy.

Obr. 8.20: Pohľad na lokalitu bývalej usadlosti Andreja Jasenského. (2017, 2018) © Martin Rožkanin

Usadlosť Jána Švedu

V usadlosti býval Ján Šveda, starý otec informátora Vincenta Švedu (*1930). V roku 1901 vycestoval na pár rokov za prácou do Ameriky. Jeho manželka pochádzala z hornej časti Ambrušoviec, rodená Maďarová.

(a) V popredí kamenný násyp, zvyšky stavby. (b) Dom stál na kopci (vľavo hore).

Obr. 8.21: Pohľad na lokalitu bývalej usadlosti Andreja Švedu. (2018) © Martin Rožkanin

Mali syna Andreja a dve dcéry. Zomrela niekedy v 30-tych rokoch a Ján Šveda si potom zobral za manželku Semanovú z Olejníkova. S ňou mal ešte dve deti. Jeho obydľím bola nevakovaná drevenica so slamenou

strechou. Stála na hrebienku a bola viditeľná zdola od domu Andreja Jasenského. Pri drevenici stáli tri jasene, ešte viditeľné na leteckej fotografii z roku 1949. Ján sa zaoberal chovom dobytká, zvykol mať aj vyše 15 kráv. Usadlosť bola opustená v roku 1947, keď rodina optovala na Ukrajinu.

Obr. 8.22: Stredná časť osady Ambrušovce. A - Ján a Štefan Starinský, B - Pavol a Andrej Starinský, C - Andrej Burik, D - Andrej Jasenský, E - Ján Šveda. (1949) © Historická ortofotomapa, © GEODIS SLOVAKIA, s.r.o. a Historické LMS © Topografický ústav Banská Bystrica

Usadlosť Andreja Švedu

Nad Jánom Švedom býval jeho syn Andrej Šveda. Dom postavil okolo roku 1943 v období slovenského štátu, bola to drevenica s eternitovou strechou. Po vojne, rovnako ako jeho otec Ján, optoval na Ukrajinu. Na leteckej snímke z roku 1949 vidno, že dom ešte stál. Zvyšky základov domu boli dobre viditeľné ešte v roku 2009, nachádzali sa asi 5 m od zväžnice v hustej smrečine. Počas ťažby v roku 2014/15 boli poškodené.

Obr. 8.23: Vyšná časť osady Ambrušovce. A - Ján Šveda, B - Andrej Šveda, C - Ján Pjatak, D - Ján Timura, E - Michal Timura, F - Michal Starinský. (1949) © Historická ortofotomapa © GEODIS SLOVAKIA, s.r.o. a Historické LMS © Topografický ústav Banská Bystrica

Usadlosť Jána Pjataka

Usadlosť bola obývaná touto rodinou už od prvej polovice 19. storočia. Nachádzala sa na vyšnom konci osady na ľavej strane Ambrušovského potoka nad cestou, ktorá brodom prechádzala cez potok a otáčala sa na náprotivný svah. Pri dome pod oknom bola studnička. Jánova manželka Viera (Verona) pochádzala z Raslavíc. Keďže nemali deti, osvojili si syna zo Šarišských Michalian. Pjatakovci boli zámožnejšou rodinou, mali aj viac ako 15 kusov dobytku. Ján Pjatak choval včely, bol výborným rezbárom, vyrábал jarmá, korytá. Rodina usadlosť opustila v roku 1947 a optovala na Ukrajinu. Odtiaľ sa po rokoch vrátil len ich syn. Z domu ostali základy, viditeľné ešte v roku 2009. Okolo roku 2015 boli zničené ťažbou dreva a na bývalú usadlosť dnes upozorňuje už len obrovský jaseň a smrekovec, ktoré boli vysadené pri výstavbe prvého domu v tejto usadlosti, niekedy v prvej polovici 19. storočia.

Obr. 8.24: Lokalita bývalej usadlosti Jána Pjataka. (2009) © Martin Roškanin

Usadlosť Jána Timuru

Ján Timura sa priženil do usadlosti z Baranieho. V tej dobe tam stál ešte starý drevený dom so slamenou strechou a vedľa neho kamenná maštal. V auguste v roku 1943 drevenica vyhořela. Nad maštaloú stihli

provizórne urobiť slamenú strechu, dobytok prezimoval tam a rodina išla cez zimu bývať do usadlosti Michala Timuru. Na jar Ján Timura odkúpil drevo z oblasti Volentír od Bornemisu a postavil novú dreveničku, už s eternitovou strechou. Rodina tam však už dlho nebývala, pretože po vojne sa v roku 1946 vysťahovali do Čiech. Novopostavený dom rozobrala a do Olejníkova presťahovala príbuzná Jána Timuru. Tam stál potom dlhé roky. Ruiny usadlosti Jána Timuru sú ešte aj dnes dobre viditeľné nad cestou na ľavom svahu Ambrušovského potoka, zhruba 200 m od jeho od prameňa.

Obr. 8.25: Ruiny stavby v usadlosti Jána Timuru. (2017) © Martin Roškanin

Usadlosť Michala Timuru

Prvá usadlosť od prameňa Ambrušovského potoka po jeho pravej strane. Ležala pár metrov od potoka a brodu, ktorým viedla cesta spájajúca domy na ľavej a pravej strane osady. Jeho obydľím bola drevenica so šindľovou strechou. Michal Timura opustil usadlosť v roku 1946, keď sa s rodinou odsťahoval do Čiech. V tejto usadlosti bývala v 19. ale aj v 20. storočí rodina Hojsakových. Jeden z Hojsakových potomkov sa z tohto domu odsťahoval do Geraltova.

Usadlosť Michala Starinského

Najvyššie položená usadlosť oboch obcí. Nachádza sa pri prameni Ambrušovského potoka v nadmorskej výške okolo 980 m n.m. Dom Michala Starinského bol kamenný, strecha bola šindľová. Michal tento dom postavil z neďaleko vyťaženého kameňa. Kamene boli spojené len blatom a hlinou. Pred domom bola nasadená alej jaseňov a vedľa nich bol prameň vody a ďalší prameň bol pár metrov pod domom. Michal sa tam priženil do rodiny Maďarových. Dom Maďarovcov stál pár metrov od jeho kamenného domu smerom k hornému cintorínu. Ešte je vidno miesto v teréne, kde dom stál. Začiatkom 30-tych rokov začal Michal Starinský robiť správcu chaty Čergov. Najprv dochádzal z Ambrušoviec, ale v roku 1934 sa spolu s rodinou k chate Čergov presťahoval do správcovského domčeka, ktorý mu postavil prešovský odbor KČST. Tam mal aj svoje role a pásol tam dobytok. Jeho dom v Ambrušovciach ostal neobývaný. V roku 1946 sa potom s rodinou odsťahoval do Čiech. Základy a kamenné steny jeho domu v Ambrušovciach boli dlho zachovalé a dobre viditeľné pár metrov pod zväžnicou, v máji 2017 však boli narušené ťažbou dreva.

Obr. 8.26: Zvyšky kamenného domu Michala Starinského v Ambrušovciach. (2009) © Martin Roškanin

9 Usadlosti v Baraňom

9.1 Usadlosti v 19. storočí

Obr. 9.1: Mapa obce Baranie. (1865) © Štátny oblastný archív v Prešove

Osada Baranie bola rozdelená na dve časti: Baranie a Predné Baranie. Predné Baranie sa nachádzalo južnejšie, pozdĺž potoka Baranie a siahalo až pod úpätie vrchu Lysá. Baranie ležalo v okolí pravostranného prítoku potoka Baranie. Podľa mapy z roku 1865 (obr. 9.1) je vidieť, že Predné

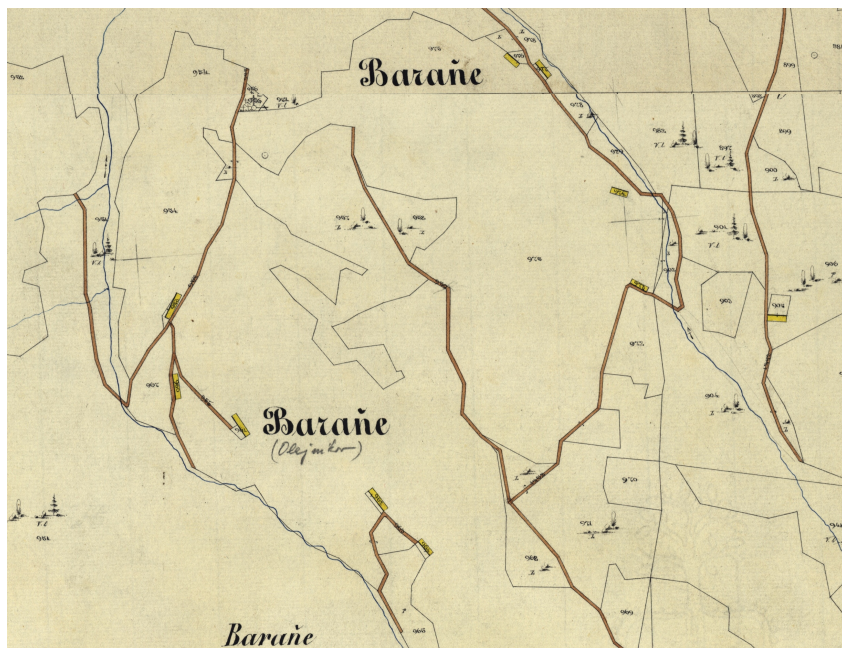
Baranie bolo viac obývané, nachádzalo sa tam 12 domov, v časti Baranie ich bolo päť. Keďže v gréckokatolíckej matrike obce Drienica (Šoma) sa údaj o čísle domu neuvádzal a v rímskokatolíckej obce Pečovská Nová Ves je len pár údajov aj s číslom domu, rekonštrukcia a lokalizovanie usadlostí podľa zatiaľ dostupných zdrojov nie je možná. Približná lokalizácia môže vychádzať z priebehu sčítavania obyvateľov z roku 1869. Z výpovede informátorov je však možné upresniť, kde približne žili niektoré rodiny spomínané v zozname obyvateľov Baranieho z 19. storočia. Spomínali si na usadlosť, ktorá bola obývaná ešte na prelome 19. a 20. storočia. Ležala v lokalite medzi neskoršími usadlosťami Štefana Timuru (D) a Juraja Blaščáka (E) a bývala tam vtedy rodina Kušnírových, odsťahovali sa potom do Prešova. V týchto miestach ležala pri potoku aj usadlosť rodiny Lazorčákových. Obe domy už v 40-tych rokoch nestáli, ich základy sú však aj dnes ešte viditeľné. V mieste kde bola stodola Štefana Blaščáka stál dom, v ktorom bývala rodina Majerníková. Pravdepodobne to bola rodina, ktorá v 19. storočí bývala v Ambrušovciach. Táto rodina sa neskôr presťahovala do Bodoviec.

Informácie z parcelných protokolov ku katastrálnej mape obce Olejníkov, časť Baranie:

- Parcela: 976, číslo domu: 23, rozloha: 74 siah, vlastník: Albin Péchy a Gejza Péchy.
- Parcela: 977, číslo domu: 22, rozloha: 49 siah, vlastník: Albin Péchy a Gejza Péchy.
- Parcela: 974, číslo domu: 21, rozloha: 30 siah, vlastník: Albin Péchy a Gejza Péchy.
- Parcela: 973, číslo domu: 20, rozloha: 29 siah, vlastník: Albin Péchy a Gejza Péchy.
- Parcela: 905, číslo domu: 19, rozloha: 149 siah, vlastník: Berta Pongrác. Parcela 905 patrila do chotára osady Ambrušovce.

Informácie z parcelných protokolov ku katastrálnej mape obce Olejníkov, časť Predné Baranie:

- Parcela: 953, číslo domu: 24, rozloha: 68 siah, vlastník: Albin Péchy a Gejza Péchy.
- Parcela: 960, číslo domu: 25, rozloha: 41 siah, vlastník: Albin Péchy a Gejza Péchy.
- Parcela: 961, číslo domu: 26, rozloha: 70 siah, vlastník: Albin Péchy a Gejza Péchy.

Obr. 9.2: Osada Baranie na katastrálnej mape Olejníková. Sign. Ša 222, č. mapy 20, 25. Usadlosti zľava (Predné Baranie): 953, 960, 961, 962, 964. Hore zľava (Baranie): 976, 977, 974, 973, 905. (1869) © Ústredný archív geodézie a kartografie

- Parcela: 962, číslo domu: 27, rozloha: 67 siah, vlastníci: Albin Péchy a Gejza Péchy.
- Parcela: 964, číslo domu: 28, rozloha: 51 siah, vlastníci: Albin Péchy a Gejza Péchy.

V týchto desiatich domoch bývali rodiny spomenuté v sčítaní obyvateľov obce Baranie z roku 1869. Hoci nie je možné určiť, v ktorej usadlosti na mape, ktorá rodina žila, pristavíme sa pri každej rodine aspoň v skratke, podobne ako pri rodinách v obci Ambrušovce.

Usadlosť Jána Borsa

Ján Hudák Seman Bors (*11.8.1824) sa narodil v Livovskej Hute, odkiaľ sa ešte ako (5–6 ročné) dieťa spolu s rodičmi a zvyškom rodiny vysťahoval do Ambrušoviec. Ako už bolo spomínané, niekedy medzi rokmi 1848–1853 sa presťahoval spolu so svojím otcom Simeonom (*1785) z Ambrušoviec do obce Baranie. Podľa priebehu sčítavania z roku 1869 sa dá

usudzovať, že žil pravdepodobne v usadlosti na parcele č. 976. Teda podobne ako jeho brat Jozef (*1829), ktorý býval v spodnej časti Ambrušoviec pri rieke Lutinka, aj on býval v spodnej časti osady Baranie. Spolu s manželkou Máriou rod. Kušnírovou (*19.9.1817) boli obaja rímskokatolíci. Sobáš mali v rímskokatolíckom kostole v Terni v roku 1841.

Usadlosť Jozefa Kušníra a Jána Kuseka

Jozef Kušnír Kuka (*27.4.1839) bol synom Michala Kušníra (*1799) a Alžbety rod. Ghimerovej (*1797). V 30-tych rokoch 19. storočia rodina bývala v Ambrušovciach, kde sa Jozef narodil. Nie je známe odkiaľ sa prisťahovali do Ambrušoviec. Je však možné, že boli v nejakom príbuzenskom vzťahu so spomínanou Máriou rod. Kušnírovou (*19.9.1817) zo susednej usadlosti. Nasvedčuje tomu nielen to, že bývali v susedstve ale aj rovnaké rímskokatolícke vierovyznanie. Na základe toho by sa dalo predpokladať, že mohli rovnako ako aj ona, pochádzať z okolia Gertova či Terne, kde bolo toto priezvisko rozšírené. Jozef si zobral za manželku Annu rod. Uhľarovú (*1843). Tá sa narodila a vyrastala v Ambrušovciach a rovnako ako Jozef bola rímskokatolíckeho vyznania. Do Baranieho sa z Ambrušoviec presťahovali v roku 1868 do domu, v ktorom už bývala rodina Jozefovho švagra Jána Kuseka. Dátum presťahovania je pomerne presný, pretože ich syn Ján (*12.3.1868, †14.9.1868) sa narodil v marci ešte v Ambrušovciach a zomrel v septembri už v osade Baranie.

Spolu s rodinou Jozefa Kušníra bývala spolu s nimi v jednom dome aj rodina Jána Kuseka (*1836), ktorý bol švagrom Jozefa Kušníra. Mal za manželku jeho sestru Zuzanu rod. Kušnírovú (*30.3.1836). Odkiaľ pochádzal Ján Kusek nie je známe. Jeho manželka Zuzana sa narodila v Ambrušovciach. Manželia bývali do roku 1865 ešte v Ambrušovciach, kde sa v tomto roku narodil ich syn Ján. Ďalšie dieťa (Ján) sa už narodilo v Baraňom v roku 1867, čiže rodina sa presťahovala do Baranieho v období medzi rokmi 1865–1867.

Usadlosť Onufrija Lazorčáka

Onufrij Lazorčák (*6.10.1821) sa narodil v obci Starina. V rodnom liste mal uvedené meno otca Vasko Miskivski a matku Eva Lazorová. Jeho priezvisko Lazorčák teda vzniklo z matkinho priezviska. Jeho manželkou bola Alžbeta rod. Kušnírová (*1835). Aj keď to nemáme rodným listom potvrdené, je zrejmé, že bola sestrou Jozefa Kušníra (*27.4.1839) a Zuzany rod. Kušnírovej (*30.3.1836) z vedľajšej usadlosti. Nasvedčuje tomu aj zhodné rímskokatolícke vyznanie. Alžbeta a Onufrij sa sobášili

v rímskokatolíckom kostole v Terni v roku 1850. V tom čase ešte bývali v Ambrušovciach. Do Baranieho sa prisťahovali niekedy medzi rokmi 1851–1853. Ich prvá dcéra Mária (*1851) sa narodila ešte v Ambrušovciach. No ďalšia dcéra Anna (*19.9.1853) má už v rodnom liste uvádzané miesto narodenia Baranie.

Usadlosť Jána Gerberého a Adama Štegeny

Odkiaľ pochádzal Adam Štegeny nie je známe. Jeho manželka Barbara Gerberiová Štegenová rod. Kušnírová (*1837) sa narodila v Ambrušovciach a bola rímskokatolíckeho vyznania. Ako je potvrdené jej sobášnym listom, bola dcérou Michala Kušníra (*1799) a teda bola sestrou už spomínaných súrodencov Kušnírovcov z predchádzajúcich usadlostí. Zdá sa, že celá rodina Kušnírovcov žila v blízkosti vedľa seba v usadlostiach s parcelnými číslami 976, 977, 974 a 973. S Adamom mala deväť detí a ich prvé dieťa Mária (*24.6.1856) sa narodilo už v Baraňom v roku 1856. Po smrti Adama, ktorý zomrel v roku 1867, sa vydala za Jána Gerberého (*1832). Ján sa narodil v Hradisku a do domu na Baraňom sa (vzhľadom na okolitých Barboriných súrodencov) priženil. Gerberovci mali spolu päť detí.

Usadlosť Michala Timuru

Michal Timura (*1829) udával v sčítaní obyvateľstva miesto narodenia obec Starina. Jeho manželka Anna Timurová rod. Nováková Osifová (*1840) sa narodila v Baraňom. Je pravdepodobné, že Michal mal pred ňou ešte jednu manželku — Annu rod. Blaščákovú, ktorá zomrela niekedy pred rokom 1856. Vyplýva to z rodného listu Demetra Timuru (*29.5.1852) narodeného v Baraňom, kde sa udáva jeho otec Michal Timura a matka Anna Blaščáková. Demeter sa však nespomína v sčítaní ani v ďalších matričných záznamoch. Je možné, že umrel niekedy pred rokom 1869 alebo už opustil rodičovský dom. Druhý syn Michala Timuru — Ján (*10.5.1856) už mal ako matku v rodnom liste uvedenú Annu Osifovú, ktorá figuruje aj v ďalších rodných listoch ich potomkov. Z toho vyplýva, že rodina Michala Timuru bývala v Baraňom buď už v roku 1852 alebo najneskôr v roku 1856.

Usadlosť Štefana Gecika

Štefan Gecik sa narodil v Terni. V tejto obci bolo meno Gecik rozšírené. Dátum narodenia Štefana Gecika je nejasný, pretože sa v matrike nachádzajú dva záznamy o narodení dieťaťa s rovnakým menom. Jeden z 2.3.1822 a pri ňom uvádzaný otec Juraj Gecik a matka Anna Osivčinová

a druhý z 23.7.1824 a jeho otec Ján a matka Katarína Kolesárová. Štefanova manželka Anna Geciková rod. Blaščáková (*1824) sa narodila v Lenartove. Pri Štefanovi Gecikovi je ešte jedna nejasnosť. V matrike obce Drienica sa nachádzajú záznamy o Štefanovi Gecym, pri narodení Michala Gecyho (*29.10.1856) a pri narodení Štefana Gecyho (*29.8.1858). Tam sa spomína ako otec Štefan Gecy a matka Mária rod. Blaščáková. Je možné, že ide o chybu pisára a malo ísť o Annu Blaščákovú a teda Štefan Gezy a Štefan Gecik je pravdepodobne jedna a tá istá osoba. Svedčí o tom aj fakt, že sa v sčítaní obyvateľstva uvádzal iba jeden Štefan Gecik. Ak sa zoberie do úvahy, že sa jedná o tú istú osobu, tak bol Štefan krstným otcom viac než päťdesiatich detí a to aj z Baranieho aj z Ambrušoviec. To samozrejme vypovedá o tom, že v oboch obciach požíval dôveru. Kedysi sa krstní rodičia vyberali z radov vážených a majetnejších ľudí v rámci dedinského spoločenstva.

Usadlosť Andreja Orlovského

Andrej Orlovský (*1820) pochádzal zo Stariny. Jeho manželka Zuzana Orlovská rod. Blaščáková (*1834) udávala v sčítaní miesto narodenia Ambrušovce. Rodina v Baraňom bývala už v roku 1851, kedy sa im narodila dcéra Mária (*6.10.1851). Manželia mali 13 detí. Rodina Orlovských sa pravdepodobne z obce odsťahovala, pretože v 20. storočí si ich už informátori nepamätajú.

Usadlosť Jána Blaščáka

Ján Blaščák (*1830) udával v sčítaní miesto narodenia Ambrušovce. V susedných usadlostiach pravdepodobne bývali jeho sestry. Zuzana Orlovská rod. Blaščáková (*1834) udávala v sčítaní miesto narodenia Ambrušovce, ale manželka Štefana Gecika (*2.3.1822) — Anna Geciková rod. Blaščáková (*1824) udávala v sčítaní miesto narodenia Lenartov. V matrike obce Lenartov bolo v tomto období meno Blaščák rozšírené a tak je pravdepodobné, že rodina Blaščákovcov prišla práve z Lenartova. Manželka Jána Blaščáka — Zuzana Blaščáková rod. Mašlarová (*20.7.1836) pochádzala z Majdanu. V Baraňom bývali už v roku 1857, kedy sa im tam narodil syn Štefan (*24.4.1857). Zuzana bola matkou trinástich detí a krstnou matkou viac než tridsiatich detí, čo podobne ako aj v prípade suseda Štefana Gecika (*2.3.1822) vypovedá o tom, že patrila k váženým a zámožnejším obyvateľom obce.

Usadlosť Jána Nováka

Ján Novák (*1835) udával v sčítaní miesto narodenia Kríže. Je to nepriamo potvrdené aj v jeho sobášnom liste z roku 1866, kde bol uvedený ako Ján Križanský. Ján Novák v Baraňom býval už v roku 1857, kedy bol krstným otcom Štefana Blaščáka (*24.4.1857). Týmto krstným však mohol byť teoreticky aj Jánov otec. Ján prišiel do Baranieho pravdepodobne aj s rodinou, keďže jeho matka mohla byť Mária Nováková, ktorá figurovala vo viacerých krstných listoch v rokoch 1861–1866. Jánova manželka Mária Nováková rod. Polačková (*1842) bola dcérou Jozefa Pjateka — Polačeka (*1810) a pochádzala z Ambrušoviec. Manželia mali spolu desať detí.

Usadlosť Eliáša Fendü

Eliáš Soroka alias Fenda (*22.7.1828) sa narodil v Starine. V rodnom liste sú ako jeho rodičia uvedení otec Štefan Fenda a matka Eva Sorotluková. Podľa matkinho priezviska získal priezvisko Soroka. Jeho manželka Katarína Fendová rod. Mižiková (*2.1.1835) pochádzala rovnako zo Stariny. Manželia mali päť detí. V Baraňom bývali už v roku 1857, keď sa im narodila dcéra Mária (*1.8.1857)

V obci Baranie žili v prvých rokoch obce aj títo obyvatelia a rodiny:

- Katarína rod. Repková (*1812, †26.5.1847) a jej syn Auxim? Repko (*4.1847, †25.5.1847).
- Rodina Filiková: súrodenci Ilona rod. Filiková (*1845, †20.7.1847) a Gábor Filik (*1842, †30.6.1847). Zmienky o ich rodičoch sa nezačovali.
- Ján Basista, jeho manželka Mária Basistová rod. Blašková a ich dcéra Anna rod. Basistová (*6.9.1848)
- Andrej Halik, jeho manželka Anna Haliková rod. ? a ich detmi Mária rod. Haliková (*11.7.1847) a Andrej Halik (*11.11.1849)
- Peter Murin, jeho manželka Mária Murinová rod. ? a ich dcéra Anna rod. Murinová (*6.5.1850)
- Michal Polačok (*1811, †28.6.1847) a zrejme (nie je to uvedené v úmrtnom liste detí) jeho potomkovia, ktorí umreli následne mesiac po otcovi: Anna rod. Polačková (*1835, †20.7.1847), Mária rod. Polačková (*1841, †9.7.1847), Mikuláš Polačok (*1843, †20.7.1847) a ? Polačok (*1845, †31.7.1847),
- a ďalší, ktorí sú uvedení v samostatnom článku Obyvatelia obce Baranie v 19. storočí na stránke www.cergov.sk.

9.2 Usadlosti v 20. storočí

Obr. 9.3: Horská obec Baranie. Vľavo usadlosť Juraja Blaščáka, vpravo Štefana Blaščáka. (60-te roky) © Archív ŠOP SR — RCOP Prešov

Po vojne žilo v Baraňom podľa výpovede Štefana Blaščáka ešte 14 rodín.¹ Po vystahovaní viacerých rodín, prevažne do Čiech, bývali v obci Baranie v roku 1971 už len štyri rodiny — Štefan Blaščák, Juraj Blaščák, Andrej Blaščák a Štefan Timura.²

¹ Sopoliga, M., 1971, str. 12

² Sopoliga, M., 1971, str. 12

Obr. 9.4: Poslední Baraniari. Zľava: Andrej Blaščák, Štefan Timura, Štefan Blaščák a Juraj Blaščák. (60–70-te roky) © Archív p. Racovej

9.2.1 Časť Baranie

V tejto časti bývali rodiny Andreja Timuru, Štefana Timuru, Jána Timuru, Štefana Timuru, Juraja Blaščáka, Štefana Blaščák a v prvej polovici 20. storočia aj rodina Lazorčáková, Majerníková a Kušnírová.

Usadlosť Andreja Timuru

Andrej Timura býval v dreveničke so šindľovou strechou. Usadlosť bola opustená v roku 1946, kedy sa rodina presťahovala do Čiech. Po ich odchode mal drevenicu dočasne v prenájme Andrej Burik, ktorý sa potom opäť presťahoval do Ambrušoviec. Dnes na mieste pôvodného domu stojí novodobá chata.

Obr. 9.5: Drevenica Andreja Timuru v osade Baranie. (60-te roky) © Ján Lazorík

Usadlosť Štefana Timuru — dolný

Štefan Timura bol brat Andreja Timuru. Jeho manželka Anna pochádzala z Hanigoviec. Mali syna Bartolomeja, ktorý hrával na harmonike na zábavách, neskôr sa presťahoval do Olejníkov. Bol vynikajúci hudobník, dostal aj ponuku hrať v prešovskom ukrajinskom divadle. Ich dcéry Anna Záletová sa vydala do Majdanu, Mária do Lutiny a Helena a Pavlína (manželka Andreja Starinského, syna Michala Starinského) sa vystahovali do Čiech. Na fotografii (obr. 9.6a) vidno stodolu a za ňou senník. Dom stál po ľavej strane nad nimi. V dome bola pár rokov zriadzovaná škola. Usadlosť bola opustená v roku 1964, kedy sa Štefan Timura spolu s manželkou presťahovali do Majdanu.³ Dnes na mieste pôvodného domu stojí novodobá chata.

³ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 168

(a) Rodina Timurových na Baraňom. Vpravo Bartolomej Timura. (60-te roky) © Archiv Jaroslava Bartoša

(b) Rodina Timurovcov. Zľava: Bartolomej Timura, Anna Timurová staršia, Helena Timurová, Štefan Timura. (60-te roky) © Archiv Jaroslava Bartoša

Obr. 9.6: Rodina Štefana Timuru z osady Baranie.

Usadlosť Jána Timuru

Ján Timura býval v usadlosti so svojimi rodičmi Štefanom Timurom (*23.9.1870) a Katarínou rod. Vargovou (*27.7.1873). S manželkou Annou rod. Rabatinovou (*1915), ktorá pochádzala z Hanigoviec mali dvoch synov — Mikuláša a Antona. Usadlosť sa nachádzala nad cestou. Pod cestou bola pivnica, vedľa ktorej rástla jablň. Dom bola drevenička so slamenou strechou, vedľa nej sypanec. Usadlosť bola opustená v roku 1946, kedy sa rodina presťahovala do Čiech do obce Hora Svätého Václava v okrese Domažlice. Sypanec bol potom odkúpený a presťahovaný do Majdanu. V roku 1962 sa Ján prisťahoval späť na Slovensko do Sabínova. V 60-tych rokoch už drevenica v Baraňom neexistovala. Kamenné základy pivnice sú viditeľné ešte aj v súčasnosti.

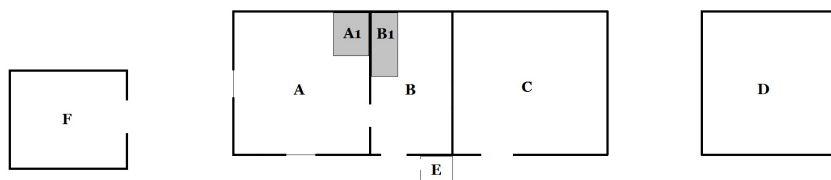
Usadlosť Štefana Timuru — horný

Drevenica patrila rodine Kušnírovcov, aj preto zvykli túto usadlosť neskôr nazývať „Do Kušníra“. Kušnírovci mali dvoch synov Jána a Jozefa a dcéru. Po smrti manžela žila jeho manželka s druhom Gajdošom z Majdanu. Mali spolu dve deti Štefana a Annu (tá sa neskôr vydala do Hanigoviec). Keďže neboli úradne zosobášení, syn Štefan dostal meno po matke — Timura. Všetci traja bratia boli známymi muzikanti. Ján Kušnír hrával na harmoniku, na ktorej hrával aj na chate Čergov, písali o ňom dokonca aj v periodiku Šariš v roku 1933.⁴ Jozef a Štefan hrali na base

⁴ Chata na Čergove, 19.8.1933, str. 2. V nedeľu ráno nás prebudila harmonika

Obr. 9.7: Pôvodná drevenica Štefana Timuru v osade Baranie. (60-te roky) © Anton Leššo

Obr. 9.8: Pôdorys domu Štefana Timuru v osade Baranie. A - Obytná časť, A1 - pec, B - priklet, B1 - pahrutka, C - maštaľ, D - senník, E - chlievik, F - sypanec.

a husliach. K nim sa pridali aj Bartolomej Timura, ktorý býval o dva domy nižšie a v tejto zostave zvykli potom hrať pri rôznych zábavách. Ján Kušnír sa neskôr presťahoval do Kanady, Jozef do Ťahanoviec. V usadlosti boli vedľa seba postavené sypanec, dom a stodola. Dom bol v 60-tych rokoch ešte bez komína, varilo sa ešte na pahrutke. Štefanova matka sa neskôr odsťahovala k dcére Anne do Hanigoviec. Štefan Timura sa v roku 1945 oženil s Annou, rod. Blaščákovou, dcérou Juraja Blaščáka. Usadlosť bola opustená v roku 1973, keď sa Štefan odsťahoval do Majdanu.⁵

mladého parobka. Ján Kušnír z Baranieho vyhrával.

⁵ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 229

Obr. 9.9: Sypanec a predná časť drevenice Štefana Timuru. (1978) © Walter Frohmann

Obr. 9.10: Zadná časť drevenice Štefana Timuru. (60-te roky) © Ján Lazorík. Zadná časť drevenice Štefana Timuru. (1978) © Walter Frohmann

Pôvodná drevenica bola asanovaná koncom 70-tych rokov. Na jej mieste bola postavená pekná drevenička. Sypanec bol zreštaurovaný a stojí na pôvodnom mieste aj dnes. Stodola bola zbúraná.

Usadlosť Juraja Blaščáka

V usadlosti býval Juraj Blaščák s manželkou Annou, rod. Timurovou. Bol synom Štefana Blaščáka (ktorý tiež býval v tomto dome, zomrel koncom 20-tych rokov) a Kataríny rod. Krehlíkovej.

Obr. 9.11: Drevenica Juraja Blaščáka v osade Baranie. (60-te roky) © Anton Leško

Jeho drevenička bola veľmi malebná, bola to posledná zachovaná typická slamená strechovica s mocnou kalenicou štiepaných drúčkov („kožlin“) na temene strechy s valbovým štítom. Dom bol trojpriestorový s prikletom, maštalou a obytnou miestnosťou. Oproti domu bola stodola a medzi nimi chlievik. Za domom za maštalou bol prameň. Voda z neho tiekla do žlabu, ktorý slúžil ako napájadlo pre dobytok. Juraj Blaščák mal 8 detí. Venoval sa včelárstvu, bol výborným rezbárom, vyrábala dokonca aj husle z javorového dreva, na ktorých aj hrával. V roku 1974 sa z Baranieho presťahoval do Pečovskej Novej Vsi jeho syn Juraj⁶ a dňa 29.10.1976 sa manželka už nebohého Juraja Blaščáka, spolu so synom Jozefom a dcérou odsťahovali do Olejníkov.⁷ Drevenica postupne chátrala, až bola v roku 2017 asanovaná.

⁶ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 236

⁷ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 250. Z osady Baranie sa presťahovala rodina Blaščákovcov do Olejníkov do domu neb. Petra Varholáka. Na Baranom neostal nikto.

Obr. 9.12: Juraj Blaščák na priedomí svojho domu v Baraňom. (60-te roky) © Anton Leško

Obr. 9.13: Usadlosť Juraja Blaščáka. (60-te roky, 2009) © Jozef Blaščák, Martin Roškanin

Obr. 9.14: Pohľad na usadlosti Juraja a Štefana Blaščáka, Baranie. (1973) © Jozef Štec

Obr. 9.15: Stodola v usadlosti Juraja Blaščáka, Baranie. (1973) © Jozef Štec

Obr. 9.16: Usadlosť Juraja Blaščáka v osade Baranie. (60-te roky) © Archív ŠOP SR — RCOP Prešov

Usadlosť Štefana Blaščáka, Baranie č. 5

Obr. 9.17: Drevenica Štefana Blaščáka, osada Baranie. (70-te roky) © Publikácia: Sopoliga, M.: Narodna architektura ukrajinciv Slovaččyny

V usadlosti býval Štefan Blaščák so svojou manželkou Máriou, rod. Švedovou z Ambrušoviec. Po jej smrti sa oženil s Helenou rod. Timurovou z Ambrušoviec. Bol synom Štefana Blaščáka a Kataríny rod. Krehlíkovej. V jeho rodine vyrástli deti Vincent, Mikolaj, František, Vojtech, Štefan, Bartolomej, Margita a Anna. Dom Štefana Blaščáka bol postavený v roku 1921.⁸ Bola to trojpriestorová drevenica s prikletom, maštالou a obytnou miestnosťou. Steny boli zvnútra aj zvonku vymazané hlinou a vybielené. Strecha bola šindľová, vzadu nad maštالou slamená. Pár metrov severo-západne od domu stála stodola s chlievom, ktorá bola zbúraná v roku 1949. V tom čase bola postavená nová stodola, drevenica s eternitovou strechou, ktorá stojí dodnes. Usadlosť bola opustená v roku 1974, kedy sa Štefan Blaščák odsťahoval do Pečovskej Novej Vsi.⁹

⁸ Sopoliga, M., 2016, str. 258

⁹ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 236

Obr. 9.18: Drevenica Štefana Blaščáka v osade Baranie na obraze Júliusa Mušku. (1960)
© Archív Amálie Janoškovej

Obr. 9.19: Usadlosť Štefana Blaščáka, osada Baranie. (70-te roky) © Publikácia: Sopoliga, M.: Narodna architektura ukrajincov Slovenska

Obr. 9.20: Vchod do domu Štefana Blaščáka. (1973) © Jozef Štec

Obr. 9.21: Drevenica Štefana Blaščáka, Baranie. (2009, 2017) © Martin Rožkanin

Obr. 9.22: Baranie: A- Andrej Timura, B - Štefan Timura dolný, C - Ján Timura, D - Štefan Timura - horný, E - Juraj Blaščák, F - Štefan Blaščák. (1949) © Historická ortofotomapa © GEODIS SLOVAKIA, s.r.o. a Historické LMS © Topografický ústav Banská Bystrica

9.2.2 Časť Predné Baranie

Usadlosť Andreja Blaščáka

Andrej Blaščák sa narodil v roku 1899. Bol synom Štefana Blaščáka (*1857) a Kataríny rod. Krehlíkovej (*1862). Okrem bežného hospodárenia sa venoval aj páleniu drevného uhlia, aj keď v menšej miere ako jeho brat Michal. Hospodáril na 17 ha zeme. Jeho drevenička mala drevenoslamenú strechu v hrebeni s tzv. „kalenicami — prekříženými žrdkami — kožlinami“.¹⁰ Pozostávala zo stodoly, maštale, prikletu a obytnej izby. Pred domom medzi prikletom a maštalou bol chlievik pre ošípané. Drevenica nemala komín, varilo sa na otvorenom ohni na trojnožke na pahrutke. Usadlosť bola opustená v roku 1975, kedy sa Andrej Blaščák odsťahoval k synovi do Lutiny.¹¹ Pôvodná drevenica bola zbúraná niekedy v rokoch

¹⁰ Lazorík, J., 2002, str. 85

¹¹ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 242

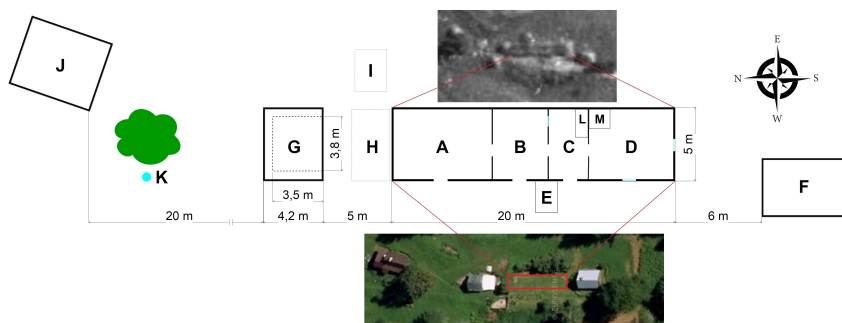

Obr. 9.23: Usadlosť Andreja Blaščáka v osade Baranie. Vľavo sypanec (F). (60-te roky)
© Ján Lazorič

1977–1978 a na jej mieste je dnes už len zarovnaný terén. Stodola (J) bola postavená až neskôr, určite až po vojne, mala eternitovú strechu. V 70-tych rokoch bola rozobraná a predaná do Ambrušoviec a na jej mieste bola postavená rekreačná chata. Maštal so senníkom (G) bola taktiež novšou stavbou s eternitovou strechou a stojí dodnes v pôvodnom stave. Neskôr k nej bola chatármi pribudovaná prístavba na uskladňovanie dreva. Sypanec (F) bol asanovaný v rovnakom čase ako dom a na jeho mieste postavená rekreačná chata. Prameň pod starým bukom je používaný aj dnes.

Obr. 9.24: Drevenica Andreja Blaščáka, Baranie. (70-te roky) © Archív Amálie Janoškovej

Obr. 9.25: Náčrt rozostavenia a účelu stavieb v usadlosti Andreja Blaščáka, Baranie. Odhadovaný stav v 70. rokoch. A - stodola, B - maštaľ, C - priklet, D - obytná izba, E - chlievik, F - sypanec, G - senník/maštaľ, H,I - dolok, J - stodola, K - prameň pod bukom, L - pahrutka, M - pec. V teréne zamerala Janka Porubská. Pre porovnanie letecký záber z roku 2016. © mapy.cz a záber z roku 1949 © Historická ortofotomapa © GEODIS SLOVAKIA, s.r.o. a Historické LMS © Topografický ústav Banská Bystrica

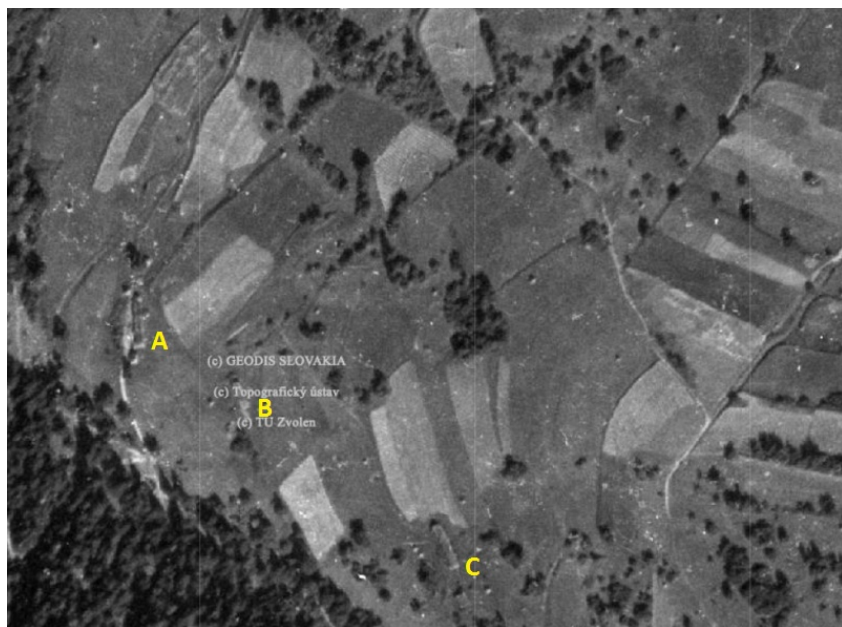
Usadlosť Michala Blaščáka

Michal Blaščák sa narodil v roku 1902. Bol synom Štefana Blaščáka (*24.4.1857) a Kataríny rod. Krehlíkovej (*1862). Mal 11 detí: Ján (*1924) — mal za manželku Jozefínu Starinskú, dcéru Michala Starinského z hornej časti Ambrušoviec, Ondrej (*1926), Michal (*1928), Juraj (*1930), Štefan (*1932), Vincent (*1933), Mikuláš (*1935), Anna (*1936), Jozef (*1938), Matej (*1941) a Eliáš (*1944). Jeho hlavným zamestnaním bolo uhliarstvo, v lesoch pálil drevné uhlie, ktoré sa potom vozilo a predávalo na Zemplíne, kde sa používalo prevažne na pohon mláťačiek. Z dolnej zeme si za predaj uhlia zadovážoval prevažne obilniny. Rodina sa z Baranieho vysťahovala do Čiech v júni 1946 do obce Hora

sv. Václava v Domažlickom okrese. Opustená usadlosť bola potom neskôr úmyselne podpálená a vyhorela. Dnes na jej mieste stojí novodobá chata.

Usadlosť Jána Blaščáka

Usadlosť sa nachádzala v najjužnejšej časti Predného Baranieho nedaľeko prameňa potoka Baranie pri dolnom okraji lyžiarskeho svahu Baranie. Ján Blaščák sa živil hlavne furmanstvom, choval kone a zväžal drevo do Lutiny. Býval u neho aj sluha, ktorý mu pomáhal pri práci. V jeho dome sa zvykli stretávať ľudia pri muzike, chodievali tam aj cigáni — hudobníci z Olejníkova a informátori si pamätajú na živú zábavu v tejto usadlosti. Dom mal podobný pôdorys ako dom Juraja Blaščáka. Vchádzalo sa do prikletu, vpravo sa nachádzala priestranná 6 m izba, vľavo sa z prikletu vchádzalo do maštale. Za ňou bola ešte stodola, všetko pod jednou strechou. V roku 1946 sa aj s rodinou odsťahoval do Čiech. Oblasť je v súčasnosti zarastená lesom a existenciu bývalej usadlosti dnes pripomínajú už len kamenné základy domu.

Obr. 9.26: Predné Baranie: A - Andrej Blaščák, B - Michal Blaščák, C - Ján Blaščák. (1949)
© Historická ortofotomapa © GEODIS SLOVAKIA, s.r.o. a Historické LMS © Topografický ústav Banská Bystrica

10 Škola a deti

Potrebu založiť školu pocítovali obyvatelia obcí ešte pred vojnou,¹ no realizovať túto myšlienku sa podarilo až 1. októbra 1941, kedy bola zriadená laická škola, kde vyučoval p. Jacko² zo Sabinova.³ Škola bola zriadzovaná provizórne v domoch. V začiatkoch sa vyučovalo v obci Baranie v dome Štefana Timuru (horného). V tomto dome vyučoval spomínaný p. Jacko, po ňom v roku 1942 v tom istom dome vyučoval aj Štefan Lazar z Dubovice,⁴ ktorý sa neskôr (11. júl 1973–1989) stal ministrom vnútra SSR. V tom čase navštevovalo školu 32 detí. V dome vtedy býval len Štefan Timura (ešte slobodný) s matkou. V izbe sa umiestnila dlhá lavica a deti sedeli za ňou vedľa seba. Učiteľ v dome aj prespával, prichádzal v pondelok z Dubovice, cez Sabinov a Šomú pešo a odchádzal až v piatok, sobotu. Neskôr bola škola v dome Štefana Timuru (menovec spomínaného, ktorý býval o trochu nižšie, smerom k rázcestiu). Tam bola škola zhruba 3 roky a niekedy v rokoch 1953–1954 v nej vyučovala p. Olga Kruľáková z Červej Vody, ktorá potom neskôr učila v Hanigovciach a Ján Valčko z Blažova. Obaja učitelia taktiež do Baranieho dochádzali a v pracovné dni v dome

¹ Ortelt, F., 20.8.1937, str. 3. Nemusia [pozn. deti chatára na Čergove] chodiť do školy. Nemusia chodiť preto, že nemôžu. Najbližšia škola je vo Fričkovciach, vzdialená 8 km od chaty na Čergove. Tento prírodný a na oko najideálnejší život žijú tiež deti z osád Baranie a Ambrušovce. Chaty týchto osád sú roztrúsené po celom pohorí Čergova a Lysej Hory. Deti z týchto osád majú ešte ďalej do školy. V týchto roztrúsených obydliach nachádza sa dnes 40 školou povinných detí. A to je veľká škoda kultúrna i hospodárska, že tieto deti nemajú možnosť návštevy školy, ako nám potvrdili mnohí z rodičov týchto detí.

² V kronike je spomínané meno Lacko, avšak Vincent Šveda, ktorého Jacko učil, udáva meno Jacko.

³ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 90. Na osadách Ambrušovce — Baranie bola od 1. októbra zriadená laická škola pre tamojšie deti. Je to prvý kultúrny krok na týchto osadách, kde obyvateľstvo je z 99% negramotné.

⁴ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 94

aj prespávali. Deti do školy prichádzali aj z Ambrušoviec, v zime väčšinou zospodu okolo Lutinky a keď nebol sneh, tak cez Spálené okolo horného cintorína na Baraňom.

Potom školu zriadili v dome Jasenského v Ambrušovciach, tam učil p. Lukačko z Lutiny (neskôr bol v Lutine riaditeľom, mal mamu z Ambrušoviec, sestra matky Vincenta Švedu), p. Bačinský, Ján Blaščák z Lutiny a Anna Semaníková z Jakovian. Drevenica Andreja Jasenského však 1.5.1960 vyhorela a škola sa potom zriadila v dome Jozefa Lazorčáka, kde sa doučili aj posledné dva mesiace šk. roka 1960. Neskôr tam vyučoval Anton Seman, ktorý bol neskôr starostom Olejníkova a v roku 1963⁵ tam vyučoval František Smrek. Škola nebola každodenne, niekedy učiteľ nedošiel. V zime zvykol prichádzať aj na bežkách. Po vybudovaní cesty začali od 1.9.1964 deti chodiť do školy v Lutine. Detstvo v osadách nebolo ľahké. Deti už od malička pomáhali pri domácich prácach, väčšinou chodili pásť kravy, ovce, kŕmili domáce zvieratá, pomáhali v kuchyni a podobne.

Obr. 10.1: Zľava: Pani učiteľka Olga Kruláková-Solaníková, Juraj Blaščák mladší so sestrou Annou Timurovou rod. Blaščákovou a dole zľava Annine deti Hanka a Margita Timurová a Anna Blaščáková, dcéra Štefana Blaščáka. (1953–1954) © Rodinný archív Igora Solaníka

⁵ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 161

11 Vierovyznanie

Osada Ambrušovce bola od roku 1830 filiálkou gréckokatolíckej farnosti v Hradisku. Okolo roku 1840 sa pre osadu Baranie zriadila filiálka gréckokatolíckej farnosti v Drienici. Rímskokatolíci v prvých rokoch existencie obcí chodievali do rímskokatolíckeho kostola v Terni. Svedčia o tom aj záznamy v matrike tejto farnosti. V roku 1855 však farár rímskokatolíckej farnosti v Pečovskej Novej Vsi — Ján Lukáč, požiadal biskupa Ignáca Fábryho o pričlenenie obcí Ambrušovce a Baranie do jeho farnosti. Jeho argumentom bolo, že obe osady boli majetkovou súčasťou rodiny Péci-ovcov. Po súhlase ternianskeho farára Jána Forgáča, biskup obe obce oficiálne pričlenil k farnosti Pečovskej Novej Vsi.¹ Po tomto roku začali rímskokatolíci navštevovať túto farnosť, ale vzhľadom na veľkú vzdialenosť (chodievalo sa zrejme cez Drienicu, čo predstavovalo 14–17 km), sa niektoré obrady (hlavne krsty) uskutočňovali aj v gréckokatolíckej farnosti v Drienici. Počet veriacich za jednotlivé roky uvádza tabuľka 11.1 zobrazená nižšie. Dáta boli získané z historického schematizmu prešovskej diecézy.²

Po zriadení filiálky pre osadu Baranie, sa na Oltárkameni každoročne v letných mesiacoch konala sv. liturgia. Bola to odpustová slávnosť osád Baranie a Ambrušovce. Po druhej svetovej vojne sa bohoslužby prestali konať. Tradíciu v roku 1956 načas obnovil o. Eugen Jakubiv, ale v rokoch normalizácie bola potlačená.³ Do kostola sa chodievalo do Drienice a do Hradiska, zvyčajne len na väčšie sviatky, napr. sviťť paschu. Tam sa aj sobášilo. V Olejníkově v tom čase ešte kostol nebol. Zvyklo sa chodiťť aj na odpust do Lutiny. K zomrelému v Baraňom chodieval na pohreb

¹ AACass, Acta parochialia, Acta parochiae Pečovská Nová Ves, sign. 828, 899/1855

² Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus catholicorum Diocesis Eperiessensis, 1833–1931

³ Ernst, A., 2002, str. 31–32

Rok	Ambrušovce		Baranie	
	Počet veriacich	Farár	Počet veriacich	Farár
1833	94	Andrej Hodobaj		
1835	105			
1837	132			
1838	137			
1841	142	Ignác Stempák		
1842/3	144	Ján Burik		
1844	147			
1846	152			
1851	144	Štefan Širilla		
1853	125			
1857	96			
1861	116			
1863	123			
1868	124			
1873	137			
1876	136			
1878	131			
1882	89			
1889	94			
1890	94	70	Michal Repák	
1898	98/15	76		
1898	98/15	76		
1898	98/15	Anton Vaškovič	79/4	
1903	100/14	Eugen Mižičko	79/4	-
1908	100/14	-	75/6	Štefan Andraško
1931	61	Teodor Sedlak		Ireneus Mankovič

Obr. 11.1: Počet veriacich v oboch obciach za jednotlivé roky.

farár z Drienice, do Ambrušoviec chodieval farár z Hradiska. Ľudia sa modlievali pri ústredných krížoch na cintorínoch. Občas chodievali farári paschy svätiť aj priamo do obcí, buď ku krížu na cintorín v Ambrušovciach alebo ku krížu na cintorín v Baraňom. Do Ambrušoviec zvykol chodiť o. Babjak a do Baranieho o. Jakubiv. Vtedy sa tam zišli obyvatelia oboch obcí. Farári chodievali do obcí aj na Troch kráľov svätiť vodu.

Obr. 11.2: Hore o. Eugen Jakubiv, v strede Juraj Blaščák a vpravo Štefan Blaščák z Baranieho. (50–60-te roky) © Archív Jozefa Blaščáka

Dôležitým historickým dokumentom, ktorý sa zachoval v archívoch gréckokatolíckej farnosti Hradisko, boli aj záznamy o príspevkoch veriacich.⁴ Záznamy pochádzajú z rokov 1841–1891 a poskytli okrem primárneho účelu aj dôležité informácie o obyvateľoch v prvých rokoch po osídlení osady, pretože matričné záznamy začínajú až od roku 1861.

⁴ Príspevky na cirkev od Ambrušovčanov v 19. storočí nájdete na stránke <http://www.cergov.sk/article.php?id=115>

Milodary, které veriaci prispievali, boli väčšinou peňažné, ale vyskytovali sa aj príspevky v naturáliách. Finančný príspevok bol väčšinou 50 grajciarov až jedna zlatka.⁵ V naturáliách sa prispievalo hlavne maslom, občas však aj telacím mäsom, medom či lanovým plátnom.

Obr. 11.3: Oltárkameň — miesto odpustových slávností pre osady Baranie a Ambrušovce a kríž, ktorý vyrobili Juraj a Štefan Blaščák z Baranieho. (70-te roky) © Jozef Štec

⁵ Pre porovnanie, biely pšeničný chlieb stál v tej dobe (1848) 12 grajciarov a za odpracovaný deň dostal murársky majster zhruba zlatku a jeho pomocný robotník 30 grajciarov.

12 Cintoríny

Aj v obci Ambrušovce a aj v obci Baranie boli po dva cintoríny. Vzhľadom na majetkové pomery obyvateľov obcí, hroby boli jednoduché, s drevenými krížmi, a tak sa z nich veľa nezachovalo. Dnes sú hroby vo väčšine viditeľné už len ako zeminové násypy, bez označenia a zarastajúce trávou.

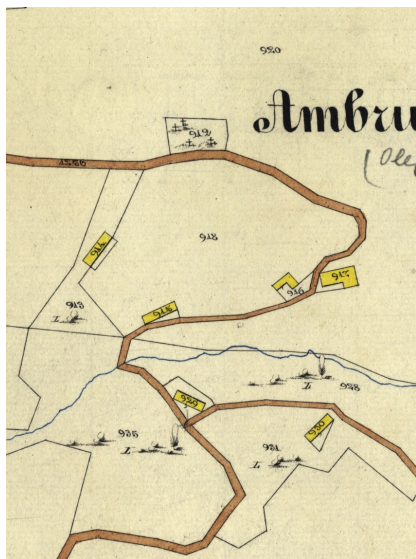

Obr. 12.1: Horný cintorín v Ambrušovciach. (2017) © Martin Rožkanin

12.1 Cintoríny v Ambrušovciach

12.1.1 Horný cintorín

Horný cintorín je umiestnený v starej, už zaniknutej časti obce. Používal sa hlavne v 19. storočí, kedy na ňom bolo pochovaných viac než 100 ľudí. Nachádza sa na konci hrebienka na okraji lúky. V súčasnosti sú jednotlivé hroby už len ťažko rozpoznateľné, trávou obrastené kopčeky, zarastajúce kríkmi a borievkami. Cintorín sa podarilo lokalizovať v roku 2017 na základe archívnych máp. Na mape Ambrušoviec z roku 1837 bol cintorín zakreslený a oblasť niesla chotárny názov *Pri križi*. Rovnako aj na mape tretieho vojenského mapovania Uhorska z rokov 1869–1887, bol tento kríž zakreslený. Kríž tam stál ešte aj na prelome 19.–20. storočia, je zakreslený na mape Sabinova vydanéj v roku 1910, mapovanej v roku 1894. Informátori si tento kríž ešte pamätajú. Bol drevený, v 50-tych rokoch ešte stál, mal však už len jedno rameno, neskôr spadol a zanikol.

(a) Zakreslený cintorín a chotárny názov *Pri križi* na mape osady Ambrušovce. (1837) © Maďarský krajinský archív (MOL)
 (b) Katastrálna mapa Olejníkov, časť Ambrušovce. Sign. Ša 222, č. mapy 26. (1869) © Ústredný archív geodézie a kartografie

Obr. 12.2: Horný cintorín v osade Ambrušovce zachytený na mapách z roku 1837 a 1869.

12.1.2 Dolný cintorín

Obr. 12.3: Dolný cintorín v Ambrušovciach. (2009) © Martin Roškanin

Novší cintorín, používaný až do 20. storočia je umiestnený dole v osade. Má ústredný drevený kríž bez datovaného roku vystavania. Na kríži je vyrezaný znak kalicha. Cintorín existoval už koncom 19. storočia, na mape Sabinova, ktorá bola vyhotovovaná v roku 1894, už bol tento cintorín zakreslený.

12.2 Cintoríny v Baraňom

12.2.1 Horný cintorín (Blaščákov)

Horný cintorín je postavený vyššie nad obcou. Štefan Blaščák po návrate z Ameriky (kde bol dvakrát), odkúpil od Péchyho z Pečovskej Novej Vsi les v oblasti Do Rokytňaka. Následne na to tam dal spolu so svojou ženou Katarínou rod. Krehlíkovou v roku 1918 postaviť ústredný andezitový kamenný kríž s ukrižovaným. Kríž ťahali z Drienice (Šoma) na voloch

a posvätiť ho prišiel vtedajší farár zo Šomy Vojtech Salamon. Na kríži sa nachádza text v znení: *Na chvalu Bosku dali postaviť BLASCSAK ISTVAN i jeho žena rodz. KREHLYIK KATARINA 1918*. Štefan Blaščák je na tomto cintoríne aj pochovaný.

Obr. 12.4: Blaščákov cintorín na Baraňom. (2009) © Martin Rožkanin

12.2.2 Dolný cintorín

Dolný cintorín (používa sa aj názov Timurov cintorín) je starší, nachádza sa nižšie, na začiatku obce. Používal sa už od 19. storočia, kedy bolo na ňom pochovaných okolo 100 ľudí. Ústredný drevený kríž bol postavený v roku 1884. Pod nohami ukrižovaného sú vyryté znaky solárnej rozety (Slnka, symbola svetla milosti), kalicha (symbol zachytávania krvi), letopočtu (1884) a úplne dole pri päte kríža symbol Mesiaca — ako symbol hriechu. Na bočnej strane kríža je vyrytý mystický symbol Jakubovho rebríka a pod ním symboly klieští a nožníc. Kríž bol obnovovaný 6.8.1998, kedy bol osadený do betónového podstavca.

(a) Spodná časť ústredného kríža na dolnom cintoníne v Baraňom. (2017) (b) Stredná časť ústredného kríža na dolnom cintoníne v Baraňom. (2017) (c) Vyrezávaný detail ústredného kríža na dolnom cintoníne v Ambrušovciach. (2017)

Obr. 12.5: Detaily ústredných krížov. © Martin Roškanin

Obr. 12.6: Dolný cintonín v osade Baranie. (2008) © Martin Roškanin

(a) Kríž na dolnom cintoríne, Baranie. (1966) (b) Hlavný kríž na dolnom cintoríne v osade
© Publikácia: Lazorík, J.: Humorno-pravdivé Baranie. (2017) © Martin Rožkanin
obrázky zo starej dzedziny. 7–10

Obr. 12.8: Liatinový kríž na hrobe Márie Starinskej na dolnom cintoríne v Ambušovciach.
(2009) © Martin Rožkanin

13 Okolie obcí

13.1 Chata v sedle Čergov

Chata v sedle Čergov sa stala hneď po výstavbe obľúbeným miestom obyvateľov osád. Chodievali tam za zábavou, vypiť si a stretávali sa s obyvateľmi susedných obcí a turistami.¹ Michal Starinský, roľník z Ambrušoviec, bol poverený ako prvý správca chaty. Upratoval ju a opatroval od nej kľúč. Staral sa aj o bežnú údržbu ako rúbanie dreva, nosenie vody, zametanie, ale donášal aj vajcia a mlieko z dediny. V čase poľných prác ho zastupovala dcéra Hanča.² Michal Starinský býval v hornej časti Ambrušovciac, ale v roku 1934, kedy prešovský odbor KČST postavil pri chate Čergov obydlie pre správcu, sa k chate aj s celou rodinou presťahoval.³ Turistom síce nevaril, ale ochotne za trhovú cenu predával potraviny zo svojich zásob: zemiaky, mlieko, vajíčka, chlieb. Michal Starinský mal 8 detí.⁴ V roku 1944 v čase povstania prišli od Fričkoviec Nemci a podpálili chatu Čergov a okolité stavby. Michala Starinského a jeho rodinu nechali nažive. Po vojne sa v roku 1946 odsťahoval do Čiech.

¹ Chata na Čergove, 19.8.1933, str. 2. V nedeľu ráno nás prebudila harmonika mladého parobka. Ján Kušník z Baranieho vyhrával.

² Chata na Čergove, 19.8.1933, str. 2

³ Trejbal, J., 24.11.1934, str. 8. Prešovský odbor KČST, uváživši ťažkosti, ktoré boli spojené so správou ochrannej útulne na Čergove, rozhodol sa tohoto roku usadiť trvalého správcu. Vybudoval preňho domček, do ktorého sa už správca, roľník Michal Starinský z Ambrušoviec, nasťahoval s rodinou i gazdovstvom... Správca dodá za bežnú trhovú cenu surové potraviny: mlieko, vajcia, múku, zemiaky, a čo treba viac, prinesie za odmenu z dediny.

⁴ Trejbal, J., 1934, str. 220

Obr. 13.1: V popredí chata správcu, v ktorej býval aj s rodinou Michal Starinský z Ambrušovce, za ňou nová turistická chata a v pozadí stará kamenná turistická chata (1935). Autor fotografie: Jiří Trejbal. Zdroj fotografie: Archív Pamiatkového úradu SR.

13.2 Kamenný múr

Nad horným cintorínom v Baraňom sa nachádza zaujímavý kamenný múr, ktorý sa tiahne hrebeňom od cintorína juhovýchodným smerom k Okružlej, k oblasti nazývanej Kočí zamek. Múr je dlhý zhruba 400 m a dosahuje miestami výšku až 1 m. Je postavený z pieskovcových kameňov naukladaných „nasucho“ na seba. Múr začal stavať Štefan Blaščák (*1857), aby ním vymedzil hranicu medzi svojim pozemkom a pozemkami obce Ambrušovce.⁵ Kamene, ktoré použil na stavbu múrika pochádzajú z ortovania (zúrodňovania) jeho polí. Je to hraničná línia obcí Baranie a Ambrušovce. Oblasť v okolí múra mala názov Do Rokytňaka.

⁵ Vincent Šveda, osobný rozhovor 13.3.2018

Obr. 13.2: Kamenný múr nad osadou Baranie. (2009, 2017) © Martin Roškanin

13.3 Oltárkameň

Obr. 13.3: Starý kríž pri Oltárkameni. (Konec 90-tych rokov) © Ján Ducár

Ako už bolo spomínané, Oltárkameň bol obyvateľmi obcí používaný pri obradoch. Mávali tam každoročne odpustovú slávnosť a ku krížu, ktorý tam bol postavený, sa pri rôznych príležitostiach chodievali modliť. V roku 1937 existuje zmienka o starom drevenom kríži, na ktorom boli vyryté znaky kalicha, polmesiaca a hviezdy.⁶ Neskôr, niekedy v 60-tych rokoch, bol tento starý kríž nahradený novým dreveným krížom. Tento nový kríž vyrobil Juraj Blaščák z Baranieho spolu s pomocou Štefana Blaščáka. Vyrobili ho z červeného smreka a s pomocou volov ho vytiahli hore k Oltárkameňu, kde bol osadený. Nachádzali sa na ňom opäť znaky kalicha, polmesiaca a hviezdy, ktoré

s dlátkom vysekal Juraj Blaščák. Kríž tam stál do roku 2000, kedy bol demontovaný a nahradený súčasným dreveným krížom. Kaplnku, ktorá

⁶ Čermák, F., 1.4.1938. Pod nohami Ukrižovaného v dreve kríža vyrytý kalich, a pod ním turecký polmesiac a židovská hviezda. A naproti tomuto krížu veľký kameň — kameň oltárny.

13.3. Oltárkameň

je zasvätená Premeneniu Pána, postavili pri Oltárkameni až o rok neskôr. Jej vysviacka sa konala 12.8.2001. Viac o Oltárkameni sa dozviete v samostatnom článku na stránke www.cergov.sk.⁷

Obr. 13.4: Oltárkameň a kaplnka zasvätená Premeneniu Pána. (2006) © Martin Rožkanin

Obr. 13.5: Zbytky starého kríža pri Oltárkameni. (2009) © Martin Rožkanin

⁷ <http://www.cergov.sk/article.php?id=13>

13.4 Pjatekov jaseň

Jaseň je jedným z našich najvyšších domácich stromov. Môže dorásť až do výšky 40 m a dosiahnúť priemer kmeňa až 2,5 m. Dožíva sa asi 250, výnimočne aj okolo 400 rokov. Naši predkovia verili, že do jaseňov neudierajú blesky a sadili ich preto aj pred svoje domy, aby ich takto ochránili od Perúna. V Ambrušovciach, obzvlášť v hornej časti, sa ešte aj dnes nachádzajú viaceré prastaré jasene, ktoré boli vysadené pri niekdajších usadlostiach. Ľudia, ktorí sa tam usídľovali, pochádzali z podhorských obcí a určite tam vysoko v horách pociťovali bázeň a aj týmto spôsobom hľadali ochranu v ťažkých prírodných podmienkach.

Zatiaľ najhrubším známym jaseňom v pohorí Čergov je jaseň, ktorý sa nachádza v mieste bývalej usadlosti rodiny Pjatakovcov v Ambrušovciach. Bol vysadený v období krátko po založení dediny, teda okolo roku 1830. Je to zrejme aj podľa rozmerov jaseňa, ale aj podľa rozmerov smrekovca opadavého (s obvodom kmeňa 308 cm), ktorý bol zasadený pár metrov vedľa neho. Jaseň zasadil s najväčšou pravdepodobnosťou Jozef Pjatek Polaček, ktorý bol zakladateľom usadlosti. Jozef sa narodil v roku 1810 v Livove a patrili medzi prvých obyvateľov v obci Ambrušovce. Strom viac než 100 rokov symbolicky ochraňoval viaceré generácie rodiny Pjatakovcov. Usadlosť bola opustená v roku 1947, keď sa jej poslední obyvatelia Ján a Verona Pjatakovci odsťahovali aj so synom na Ukrajinu. Odvtedy v nej už nikto nebýval.

Pjatekov jaseň má obvod kmeňa 450 cm a rastie v nadmorskej výške 900 m n.m. Tento strom má mimoriadnu hodnotu nielen preto, že je najväčším, najhrubším známym jaseňom v celom pohorí Čergov, ale hlavne preto, že pripomína zaniknutú osadu Ambrušovce. Je to živý pamätník obce Ambrušovce, ktorý pamätá jej vznik, jej takmer 150 ročné trvanie a napokon aj jej zánik.

13.4. Pjatekov jaseň

Obr. 13.6: Jaseň v usadlosti Jozefa Pjateka. (2009) © Martin Roškanin

14 Chotárne názvy

V okolí obcí sa zachovalo pár zaujímavých chotárnych názvov:

- **Baran** (952.0 m n.m.) Vrch. Zmienky a ďalšie názvy: Mons Barani (1818)¹, Mons Baran (1837)²
- **Do Rokytňaka** (1940). Názov bol živý ešte v 40-tych rokoch 20. storočia. Vztahuje sa na oblasť pri kamennom múre pri Blaščákovom cintoríne. Podľa informácií od Vincenta Švedu (*1930, Ambrušovce).
- **Kočí zamek** — starý chotárny názov, ktorý sa vyskytuje v desiatkach lokalít aj v Poľsku (Koci Zamek, Kiczy Zamek), aj na Slovensku (v niektorých prípadoch už v štandardizovanej podobe Mačací zámok, Mačací vrch). Vo väčšine prípadov ide o vrch či kótu, prípadne hrebeň, ktorými kedysi viedla horská cesta. V oblasti Mačací zámok pri Nitre (časť Chrenová) stál v 13. storočí malý vežovitý hrádok s predpokladanou strážnou funkciou. Horská cesta zo Sabinova do Bardejova viedla hrebeňom Lysej a práve v jej najvyššie položenej časti sa nachádza lokalita Kočí zamek. S najväčšou pravdepodobnosťou tam stála dávno zaniknutá stavba, ktorá mala buď strážnu alebo technickú funkciu (napr. prepriahacia stanica).
- **Ku kolibe** (1940). Názov bol živý ešte v 40-tych rokoch 20. storočia. Vztahuje sa na oblasť, kde sa pri Ľutinke zbíjali cesty z Ambrušovca a Baranieho. V týchto miestach mal kedysi pán v 19. storočí majer, maštal a kolibu. Podľa informácií od Vincenta Švedu (*1930, Ambrušovce), ktorý to počul od svojej starej mamy. Koliby sú zakreslené na katastrálnej mape z roku 1869. (Obr. 14.1)
- **Na Bitnu**³ (1837).

¹ Beör, V., 1818

² Mappa praedii Ambrusfalu (Mapa osady Ambrušovce), 1837

³ Mappa praedii Ambrusfalu (Mapa osady Ambrušovce), 1837

- **Po druhe strani**⁴ (1837) — chotárna oblasť na druhej (neobývanej) strane Ambrušoviec za Ambrušovským potokom.
- **Pod Baraňom**⁵ (1837).
- **Pri križu** (Pri Krisu)⁶ (1837) — oblasť na hrebeni, kde sa nachádzal horný cintorín obce Ambrušovce s ústredným dreveným krížom.
- **Spálené** — podľa informátorov v tejto oblasti rástol kvalitný starý les, ktorý zhorel.
- **Stredný vrch** (1054.2 m n.m.) Zmienky a ďalšie názvy: Mons Stredni (1818)⁷, Mons Strednyi (1837)⁸

Obr. 14.1: Zakreslené stavby, ktoré dali vzniknúť chotárnemu názvu Ku kolibe. Katastrálna mapa Olejníkov. Sign. Ša 222, č. mapy 20. (1869) © Ústredný archív geodézie a kartografie

⁴ Mappa praedii Ambrusfalu (Mapa osady Ambrušovce), 1837

⁵ Mappa praedii Ambrusfalu (Mapa osady Ambrušovce), 1837

⁶ Mappa praedii Ambrusfalu (Mapa osady Ambrušovce), 1837

⁷ Beör, V., 1818

⁸ Mappa praedii Ambrusfalu (Mapa osady Ambrušovce), 1837

15 Výskum v obciach

Zachované pôvodné obydlia a spôsob života pritiahol pozornosť viacerých profesionálnych i amatérskych etnografov.

V 30-tych rokoch navštívil obe obce etnograf Jiří Trejbal.¹ S obľubou chodieval na Čergov aj ako turista, navštevoval novovybudovanú chatu v sedle Čergov, písal turistické články v periodiku Šariš a fotografoval prírodu a okolité obce a pamiatky. Je pravdepodobné, že pri svojej návšteve týchto obcí urobil aj nejaké fotografie, zatiaľ sa ich však v archívoch nepodarilo objaviť.

V 60-tych rokoch navštívil obec Baranie aj etnograf a folklorista Ján Lazorík z Krivian, ktorý v obci nafotil dokumentárne snímky, kde mu asistovali v krojoch odetí členovia folklórnej skupiny. Ján Lazorík navštívil časť Predné Baranie, kde fotografoval usadlosť Andreja Blaščáka, kríž na dolnom cintoríne a časť Baranie, kde zdokumentoval všetky v tom čase ešte stojace domy. Najväčšiu pozornosť venoval usadlosti Juraja Blaščáka, kde v tom čase stála posledná zachovaná drevenica so slamenou strechou. Fotografie z obce Baranie boli publikované vo viacerých jeho publikáciách. Z obce Ambrušovce doposiaľ nie sú známe žiadne jeho zábery.

Obe obce dokumentovali aj etnografi z Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku. V roku 1971 dokumentoval obec Baranie Dr. Miroslav Sopoliga. Navštívil usadlosti Juraja a Štefana Blaščáka a výsledky výskumu

¹ Trejbal, J., 1974, str. 127. Autor zistil v tridsiatých letech dymnice s otvoreným ohnišťem na kamennom podstavci v rohu miestnosti jako jediným topenišťem v horských osadách Ambrušovce a Baranie, patřících k obci Olejníkov. Osady leží na Lysé hoře u Sabinova ve výši 900–1000 m n.m. Kouř z ohnišť tvořil mrak pod černým stropem a vycházel dveřmi. Návštěvník v nevysoké jizbě se musel shýbnout, aby ho nedusil dým. Ze stropu visely rampouchy dehtu. Obyvatelé těchto chudých osad se živili pasením na horských loukách jalového dobytka z velkostatků i drobných hospodářství z obcí pod horami a dřevorubectvím. Trvale bydlili v horách a žili valašským způsobem, projevujícím se v užívání otevřených ohnišť v obydlích.

publikoval vo viacerých svojich prácach. Z návštevy obce v roku 1971 vznikol aj článok *Fragmenty iz ščodennyka etnografa*, ktorý bol publikovaný v časopise *Družno vpered*.² V článku sa nachádza aj krátky rozhovor so Štefanom Blaščákom. A v auguste 1973 obe obce navštívil Dr. Michal Hvizd, fotograficky dokumentoval usadlosti Jozefa Lazorčáka v Ambrušovciach a usadlosti Štefana a Juraja Blaščáka v obci Baranie.

Začiatkom 70-tych rokov robila v obci Baranie etnografický výskum etnografka Terézia Krafčíková z Krajského múzea v Prešove. Fotografie z osady Baranie z roku 1972 (usadlosti Štefana a Juraja Blaščáka a usadlosti Štefana Timuru) sa nachádzajú v archíve negatívov Ústavu etnológie SAV (čísla 77513–77519, 77525–77531).

Okolie osád však zaujalo aj botanikov a entomológov, ktorí výsledky svojich výskumov publikovali vo viacerých publikáciách a vedeckých zborníkoch.

Obr. 15.1: Žena pri hrabaní sena, osada Baranie. (1973) © Jozef Štec

² Sopoliga, M., 1971, str. 12

16 Zánik obcí

Vystahovalectvo z oboch obcí prebiehalo hlavne v povojnovom období. Viaceré rodiny odišli do Čiech, optovali na Ukrajinu, mladí sa sťahovali do miest za prácou, a tak v osadách ostávala prevažne staršia generácia. V roku 1953 bola iniciatíva zo strany JRD a Štátnych lesov zo Sabinova odkúpiť pozemky chotárov obcí Ambrušovce a Baranie a hospodáriť na nich. Obyvateľov plánovali presťahovať do Sabinova, kde im ponúkli ako vyrovnanie okrem iného aj 20 árový pozemok. Záležitosť sa prejednávala v Sabinove, za účasti obyvateľov obcí, ale viacerí s týmto návrhom nesúhlasili, a tak život v obciach pretrval ešte ďalšie roky. V roku 1964 sa z Baranieho do Majdanu odsťahoval Štefan Timura (dolný) s manželkou.¹ Vystahovalectvo z osád nabralo rýchly spád začiatkom 70-tych rokov. Keď sa v roku 1973 z Baranieho odsťahoval Štefan Timura mladší,² ostali v osadách žiť už len tieto rodiny: Andrej Blaščák so ženou (Predné Baranie), rodiny Štefana a Juraja Blaščáka (Baranie) a v Ambrušovciach vdova Buriková, Ján Starinský s rodinou a Jozef Lazorčák so ženou.³ V roku 1974 sa z Baranieho presťahovali do Pečovskej Novej Vsi Juraj Blaščák ml. a Štefan Blaščák.⁴ V roku 1975 sa z Ambrušoviec do obce Kríže odsťahoval Jozef Lazorčák a z Predného Baranieho Andrej Blaščák k synovi do Lutiny.⁵ Posledná rodina, ktorá na Baraňom osamotene žila ešte rok, bola rodina Juraja Blaščáka. Po jeho smrti sa jeho manželka spolu so synom Jozefom a dcérou odsťahovali dňa 29.10.1976 do Olejníkova. Táto udalosť je zaznamenaná aj v kronike obce Olejníkov.⁶ Týmto dátumom bola zavŕšená história obce Baranie. V Ambrušovciach v tom

¹ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 168

² Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 229

³ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 225

⁴ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 236

⁵ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 242

⁶ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 250

čase bývala už len rodina Jána Starinského.⁷ Na tomto mieste je pre hlbokú symboliku zaujímavé pripomenúť si legendu uvedenú v kronike obce Olejníkov, ktorá vraví o prvom osídlení obcí, kde sa ako prví obyvatelia spomínajú práve Starinský a Blaščák. Touto symbolikou akoby sa kruh dejín oboch obcí uzavrel. Opustené staré drevenice chátrali, väčšina z nich bola zbúraná a na ich miestach vyrástli rekreačné chaty. Posledná pôvodná a nerekonštruovaná drevenica v Baraňom bola drevenica Juraja Blaščáka. Drevenica dlho odolávala času, až kým pod ťarchou slamenej strechy nespadla. Jej zvyšky bolo možné donedávna vidieť vo vyšnom konci osady. V roku 2017 boli odstránené a terén zarovnaný a zatrávnený. Okolie osád tvorené obrovskými lúkami, ktorých rozloha bola zhruba 400 ha⁸, bolo začiatkom 80-tych rokov (1983) postupne umelo zalesňované.⁹ Okrem toho, na neobhospodárovaných poliach a lúkach sa les prirodzene rozširoval aj sám, a tak je dnes už takmer celá oblasť porastená lesom. Naplnilo sa tak to, o čom už dávno rozprávali starí obyvatelia obcí: Ambušovce a Baranie vznikli na pozemkoch vytvorených z lesa a raz príde späť tá doba, kedy tam opäť budú lesy.

⁷ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 250–251

⁸ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 226

⁹ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 280

17 PodĎakovanie

Za vynikajúcu spoluprácu ďakujem predovšetkým Ondrejovi Matisovskému z Pečovskej Novej Vsi, ktorý mi aktívne pomáhal pri zhromažďovaní materiálov a kontaktov na pamätníkov. Rovnako ďakujem aj Walterovi Frohmannovi z Prešova, dlhoročnému chatárovi z Baranieho za cenné fotografie a informácie. Veľká vďaka však patrí aj ďalším, ktorí pomáhali či už poskytnutím informácií, materiálov, prekladom archívnych listín alebo zháňaním kontaktov na pamätníkov: Janke Porubskej, Jozefovi Blaščákovi z Lutiny, pracovníkom Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku, Jozefovi Štecovi, Dionýzovi Dugasovi, Jánovi Ducárovi, Kvetke Markušovej, Jozefovi Mikovi, Igorovi Solaníkovi, Jaroslavovi Bartošovi, Milanovi Švedovi, Robovi Boháčikovi, Radovi Timurovi, Janette Drabbovej, Jarovi Cihanskému a ďalším.

Najväčšia vďaka však patrí pamätníkom, ktorí mi ochotne porozprávali o živote v oboch obciach:

- Vincent Šveda (*1930, Ambrušovce), Pečovská Nová Ves, vnuk Jána Švedu z Ambrušoviec, nevlastný syn Štefana Blaščáka
- Jozefína Švedová, rod. Lazorčáková (*1941, Ambrušovce), Pečovská Nová Ves — dcéra Jozefa Lazorčáka
- Jozef Blaščák (*1944, Baranie), Olejníkov, syn Juraja Blaščáka
- Jozef Blaščák (*1938, Baranie), Brno, syn Michala Blaščáka
- Margita Racová, rod. Blaščáková (*1952, Baranie), Pečovská Nová Ves, dcéra Štefana Blaščáka
- Mikuláš Timura (*1939, Baranie), Šarišské Michaľany, syn Jána Timuru

Veľmi pekne ďakujem aj prispievateľom, ktorí finančne podporili vydanie tejto knihy: Dušan Blaščák a Helena Blaščáková, neznámy prispievateľ, Ing. Jozef Štec, Ing. Ján Focko, Ing. Emil Grobauer, Tadeas

Szkwarla, Anna Špyrková, Veronika Gargalovičová, Mgr. Michaela Haviarová PhD., Karol Mizla, Mgr. Karol Špyrka, Janette Drabbová rod. Blaščáková, Monika Szkwarlová, Mgr. Štefan Kolečanský, Tomáš Puškáš, Ing. Marek Havrila, Ivana Hudáková, Adrián Nehila a rodina Soľaníková.

Literatúra

- AACass. *Arcibiskupský archív Košice, Archivum archiepiscopale Cassoviense (AACass.)*. Košice.
- Beör, V. *Pécsújfalu (Sáros m.) Mappa Inclylale Familiae Péchy de Ujfalú, universas silva, dumetaque complectens*. 1818.
- Budinský-Krička, V. *Nové náleziská na Východnom Slovensku - Drienica. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1980 (AVANS), 1.časť*. Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, Nitra, 1981.
- Chata na Čergove. In: Šariš, Prešov, 19.8.1933.
- Ernst, A. *Drienica (1332–2002)*. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov, 2002.
- Gárdonyi, A. *A Péchujfalusi Péchy-család levéltári lajstroma*. Lampel, Budapest, 1909.
- Halaga, O. *Sabinov a okolie*. Krajské nakladateľstvo všeobecnej literatúry, Košice, 1962.
- Jelen a Péchy Család birtokához tartozó és a lefolyt tagosítási ügy következtében összesített Olejnoki és Majdani... (Názorná komasačná mapa lesov a lúčin Olejníkova a Majdanu, patriacich k majetku Péchyovskej rodiny). Depo. in: ŠOBA Prešov, Pečovská Nová Ves, 1865.
- Krafčíková, T. *Ludový nábytok v oblasti Čerchovského pohoria. In.: Nové obzory 20*. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1978.
- Kronika obce Olejníkov. 1935.
- Lazorík, J. *Fotočítanka ľudovej architektúry a bývania východného Slovenska*. Arkus, Prešov, 2002.
- Lukáč, A. *Neúroda v Šariši v rokoch 1850-55 a jej následky. In.: Nové obzory 13*. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1971.

Mappa praedii Ambrusfalu (Mapa osady Ambrušovce). depon. in: MOL - P 536, 1837.

Matrika Drienica. *Matrika grécko-katolíckej cirkvi – obec Drienica*. Drienica, 1846–1887.

Matrika Terňa. *Matrika rímsko-katolíckej cirkvi - obec Terňa*. Terňa, 1717–1919.

MOL. *Magyar Országos levéltár (MOL)*. Budapešť.

Ortelt, F. *Cestujeme v našom kraji. Čergov*. In: Šariš, Prešov, 20.8.1937.

Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus catholicorum Diocesis Eperiessien-sis. Košice, 1833–1931.

Sirka, J. *Piškom do civilizácii*. In: *Družno vpered, ročník 1965, č. 10*. 1965.

Sopoliga, M. *Fragmenty iz ščodennyka etnografa*. In: *Družno vpered, ročník 1971, č.10*. 1971.

Sopoliga, M. *Ukrajinci na Slovensku. Etnokultúrne tradície z aspektu osídle-nia, ľudovej architektúry a bývania*. Vydavateľstvo Lilium Aurum, Dunajská Streda, 2002.

Sopoliga, M. *Narodna architektura ukrajinciv Slovaččyny*. SNM - Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku: Rusínsko-ukrajinská iniciatíva vo Svidníku, Svidník, 2016.

Trejbal, J. *Sušárny ovoce na Slovensku*. In: *Zborník Slovenského národného múzea. Etnografia 15*. Neografia, Martin, 1974.

Trejbal, J. *Chata Klubu čs. turistov na Čergove otvorená po celý rok*. In: Šariš, 24.11.1934.

Treybal, J. *Šarišský Čergov*. In: *Krásy Slovenska č. 10*. 1934.

Varsik, B. *Osídlenie Košickej kotliny I*. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 1964.

Vosyka, J. *Z lyžiarskych potuliek po Šariši*. In: *Krásy Slovenska č. 3*. 1924.

Čermák, F. *Navštívte Sabinov*. In: Šariš, 1.4.1938.

Martin Rožkanin

Ambrušovce a Baranie

Zaniknuté horské osady v pohorí Čergov

Sadzba a návrh obálky: Martin Rožkanin

Rok vydania: 2020

Počet strán: 120

Vydanie: prvé

Texty neprešli jazykovou úpravou

Vydavateľ a tlač: Tlačiareň Kušnír, Prešov